

IZ PROUČAVANJA IMPERATIVA U STAROSLAVENSKOM JEZIKU

(Negativni imperativ u staroslavenskom jeziku u usporedbi sa stanjem u drugim slavenskim jezicima, osobito u češkom.)

Zdenka KURZOVA-RIBAROVA, Zagreb

U dizertaciji pod naslovom *Imperativ v jazyce staroslověnském (na základě úplné excerptce Euchologia Sinajského, Kyjevských listů, Frizinských památek aj.)* bavila sam se imperativnim oblicima s morfološkog i sintaktičkog aspekta. Od toga sam za sada objavila tri rasprave od kojih se dvije tiču morfološke problematike u tvorbi imperativa, a jedna odnosa imperativa prema grčkim originalima i njegove sintaktičke upotrebe.

U članku *Dvoji způsob tvoření imperativu v slovanských jazycích (na materiále stsl., strus., stsch. a stčes.)*, Slavica Pragensia 13, 1971, 45—51 (štampano povodom 70-godišnjice prof. Jos. Kurza) spomenula sam tvorbu imperativa u slavenskim jezicima prema dva modela: u prvom se modelu pl. (du.) razlikuje od sg. po samoglasniku osnove (sg.: -, -i, -i; pl.: -ěmъ, -ěte, -; du.: -ěvě, -ěta, -; kod atematskih glagola sg.; -, (žd)ъ, -(žd)ъ; pl.: (d)imъ, (d)ite, -; du.: -(d)ivě, -(d)ita, -), dok se u drugom modelu samoglasnik osnove u pl. (du.) ne razlikuje od sg.; pl. (du.) se tvori samo dočavanjem ličnog nastavka obliku sg. (sg.: -, -i, -i; pl; -imъ, -ite, -, du: -ivě, -ita, -). Oba navedena modela nalazimo u stsl. i u starijim razvojnim stadijima svih slavenskih jezika. Međutim, tijekom njihova historijskog razvoja možemo zapaziti različite prijelaze iz jednog modela u drugi. Osobito se mijenja frekvencija upotrebe nastavaka jednog ili drugog tipa i ujedno se vrlo snažno primjenjuje novi, pokraćeni način tvorbe imperativa (O/Ote). U članku pokušavam na primjerima iz stsl., rus., hs. i češ. jezika pokazati ove razvojne procese. Spominjem činjenicu da je za povijest tvorbe imperativnih oblika u slav. jezicima karakteristična primjena aglutinacijskog principa u oblicima plurala i duala, i nastojim ustanoviti razloge jednog ili drugog načina tvorbe imperativa.

Morfološkoj problematici tvorbe imperativnih oblika posvećen je i članak *Atematické imperativy typu DAŽDI v Euchologiu Sinajském*, Slavia 40, 1971, 1—8. Navodim sve potvrde ovoga tipa iz Euch (76 potvrda 2. lica sg. atematskih

glagola i glagola *viděti*; kod glagola *dati* i njegovih složenica 72 potvrde, kod glagola *viděti* 2 potvrde, kod složenica glagola *věděti* 2 potvrde). Slične oblike nalazimo također četiri puta u Bolonjskom psaltiru. Tome sada dodajem da sam još jednu potvrdu ovoga tipa pronašla u Slepčenskom apostolu (uspor. izdanje Slepč G. A. Iljinskoga, *Slepčenski apostol XII veka*, Moskva 1912, str. 98, lijevi stupac, 21. redak). Tu se vjerojatno radi o kalendarskoj odredbi i o neposrednom upućivanju na neko drugo slično mjesto. Ova potvrda iz Slepč dosada nije navođena (uspor. SJS I, 1966, 188). Pronalaženje ovog oblika potvrđuje moje zaključke da se radi o formaciji koja nije ograničena samo na Euch, nego se temelji na živoj upotrebi koju možemo pratiti u daljnjem razvoju.

U navedenoj raspravi postavljam pitanje drevnosti oblika tipa *daždi* (da li je stariji oblik tipa *daždъ*, ili oblik tipa *daždъ*, koji je od oba oblika ćirilometodski), zatim postavljam pitanje razloga postanka navedenih oblika, i napokon se nameće i pitanje kakve su naravi oblici tipa *daždi*. Na prvo pitanje odgovaram — slažući se s većinom znanstvenika — u tom smislu da su izvorni i psl. oblici na *-dъ* (iako obrazloženje postanka ovoga oblika ima svoje slabe točke). Ne možemo smatrati da se u imper. na *-ždi*, potvrđenim u Euch, Bon i Slepč, očuvao izvorni oblik atematskog imperativa. — Što se tiče ćirilometodskog stanja, ono se ne mora poklapati s psl., ali u prilog tome da su u ćir.-met. doba postojali oblici sa *-ždъ* i da još nisu bili prisutni oblici sa *-ždi* osobito govori isključiva prisutnost oblika na *-ždъ* u svim najstarijim stsl. spomenicima osim Euch, napose u najstarijem tekstu evanđeljâ i psaltira. Isto tako, nesumnjivo je da od *dati* u ćir.-met. doba nije još bilo *daji* već samo *daždъ*. Odgovarajući na pitanje o razlozima postanka oblika na *-i*, treba osim ostaloga obratiti pažnju na kontekst. Naime, atematski imperativi gotovo se uvijek nalaze u kontekstu s drugim tematskim imperativima koji završavaju na *-i*. — Razloge postanka oblika tipa *daždi* vidim, dakako, i u sveukupnom razvoju imper. koji pokazuje težnju ka reduciranju broja načina tvorbe i težnju k pojednostavljivanju niveliranjem lika osnove u sg. i pl. Uvođenje *-i* umjesto *-ъ* prvi je korak na putu do barem djelomičnog zbližavanja atematskih imper. s tematskim i ujedno korak prema pojednostavljenju sistema tvorbe imperativa. Oblici s *-i* se mnogo bolje uključuju u sistem imper. oblika 2. lica sg. Iako dopuštam da su postanku imperativa tipa *daždi* pridonijeli različiti parcijalni faktori, mišljenja sam, da su ovi oblici nastali uglavnom pod zajedničkim djelovanjem raznih uzroka od kojih su presudni bili oni tipološke i strukturne naravi. Atematski glagoli i glagol *viděti*, kod kojih su se prvobitno razlikovali oblici sg. i pl., prelaze tako na jednostavniji način tvorbe imper., s jednakim samoglasnikom u sg. i pl. Prijelaz još nije bio završen, u sg. je, naime, ostao umekšani suglasnik za razliku od pl. (*žd : d*), ali uvođenje *-i* u sg. prvi je korak na putu k ovom prijelazu. Umekšani suglasnik u oblicima tipa *daždi*, *věždi*, *viždi* održao se također i zato, što su uz njih na početku još uvijek postojali i kraći oblici (*daždъ*, *věždъ*, *viždъ*) koji su mogli djelovati na očuvanje mekoće. Kasnije su se razvili oblici potpuno prilagođeni pluralu, dakle tip *dadi* i *dadite*.

Napominjem također da se niveliranje sg. i pl. imper. u Euch javlja i kod tematskog glagola *svěrimъ* umjesto pravilnog *svěremъ*, 1. lice pl., 98a9.

Slične potvrde možemo navesti i iz drugih stsl. spomenika, ali se tiču 2. lica pl. (*vr̃metite As, Lk 5.4 prizovite Zogr^b Mt 22.9*).

U vezi s tim htjela bih se potanje osvrnuti na oblike *rastite* i *rastite se* potvrđene u Supr i Cloz. Naknadno napominjem kako obrazloženje da je *rastite* zamijenilo starije *rastēte* nije nepokolebljivo. Oblik *rastite* se uvrstava pod glagol *rasti*: K. H. Meyer, *Altksl.-griech. Wörterbuch des Cod. Supr.* 217, A. Dostál, *Clozianus* 375 i *Studie o vidovém systému v stsl.*, 1954, 158, ali isto tako je moguće, a mišljenja sam i vjerojatnije, smatrati da navedeni oblici imper. pripadaju faktitivnom glagolu *rastiti* (*raštō, rastiši*) — »dati, ostaviti rasti«, *rastiti se* — »dati rasti sebi, ploditi se, proširivati se«. Ovaj je glagol potvrđen uglavnom u kasnijim spomenicima (uspor. i A. Dostál, *Studie* 425), u kanonskim spomenicima poznata je jedna potvrda iz Cloz, jedna iz Euch i dvije potvrde iz Supr (u to već ubrajam i imper. oblike o kojima mi se radi). Imper. *rastite* bi onda bio sasvim pravilan oblik navedenog glagola. Pregledavši, s odobrenjem redakcije, sav odgovarajući materijal iz zbirki Rječnika stsl. jezika, uvjeren sam sada da imper. *rastite* (*se*) pripada glagolu *rastiti* (iako bi u tekstu iz Supr bolje bilo dopuniti zamjenicu *se*, tako da bi se čitalo *rastite se*). — Postoji još jedno obrazloženje na koje vrijedi obratiti pažnju, naime, da se na navedenim mjestima radi o zamjeni (,confusion') glagola *rasti* s glagolom *rastiti*. Ovakvo obrazloženje daje A. Vaillant, *Manuel du vieux slave*, 1948¹, 217, 1964², 231: »Dans *rastite* ‚cristoisz‘ Spur 420, 21 (Vaillant pogrešno 402, 21) *pour rastite se* Cloz 421 (= 8a21) il s'agit d'une confusion entre *rasti* ‚croître‘ et son factitif ‚faire croître‘.« Mislim da toj nesigurnosti, odnosno nedovoljno jasnoj pripadnosti oblika *rastite* doprinosi tumačenje smisla mjesta: da li treba *rastite* shvaćati kao ‚rastite‘, ili prije ‚ostavite rasti‘, *rastite se* kao ‚rastite‘, ili — bolje — ‚množite se, plodite se, proširujte se‘; da se nesumnjivo radilo o smislu ‚plodite se‘ isl. pokazuje varijanta *plodite se i množite se* koju za *rastite* i *umnožite* iz Supr navodi N. Durnovo, *Izv. Otd. russ. jaz. i sloves. AN SSSR* 30, 1926, 408.

Potvrda *sr̃vr̃im̃v* iz Euch 98a9 također se ponekad shvaća kao normalni oblik pretpostavljene glagolske osnove +*vr̃ē-* (ovako A. Vaillant, *Manuel*¹, 271, ², 284); ovdje, međutim, zauzimam priznati stav da se radi o glagolu 1. vrste, razreda A, s osnovom *vr̃e-/vr̃o-* (uspor. J. Gebauer, *Hist. ml.*², 1909, 193; St. Kuljbakin, *Le vieux slave*, 1929, 321, N. van Wijk, *Gesch. der aksl. Sprache* I, 1931, 236; P. Diels, *Aksl. Gr.* I, 247, i dr.).

Na kraju članka objavljenog u Slavii naglašavam da oblici tipa *daždi* u Euch nisu usamljeni, navodim potvrde iz Bon (njima sada kao novu dodajem gore navedenu potvrdu iz Slepč), i iznosim pretpostavku nije li prepisivač slične oblike uzeo iz nekog južnomakedonskog dijalekta. Osim potvrda iz Bon možemo za oblike ovog tipa naći potvrde u hs. jeziku, starom i novom. Upućujem na Daničićeve potvrde u njegovu radu *Istorija oblika srp. ili hrv. jez. do svr̃. XVII vijeka*, Biograd 1874, 336, npr. *vidi od vidēti* (iz 16. i 17. st.), *viji* (iz 16. st.); *spovidi* (od *sr̃povēdēti*, 17. st.), *odpovidji* (iz 17. st.). Osim toga iz 17. st. potvrđeni su i oblici bez mekog suglasnika, očito mlađi, npr. *vidi, povidi, jedi* i dr.). Oblici ovoga tipa navedeni su i u rječniku V. S. Karadžića i u *Rječniku hrv. ili srp. jez. JAZU* (osobito dijalekatski oblici). T. Maretić, *Gramatika hrv. ili srp. knjiž. jezika*, Zagreb 1963, uz druge oblike navodi i *vidi* (266), *jedi* (292).

Smatram dakle, da su oblici tipa *daždi* u stsl. živi oblici, zasnovani na stvarnoj lokalnoj upotrebi. U svojoj sam raspravi htjela pokazati da se ne radi o umjetno stvorenim oblicima, o nekom znaku književne uredbe, već o oblicima koji su se doista upotrebljavali i koje možemo pratiti i u daljnjem razvoju.

Sintaktičkoj problematici, povezanoj s upotrebom stsl. imper. posvećen je članak *Význam a užívání imperativu v Euchologiu Sinajském*, Studia Palaeoslovenica, ČSAV, Praha 1971, 185—194 (zbornik Jos. Kurza). Ovdje govorim o problemima koji se tiču upotrebe imper. s obzirom na vid odgovarajućeg glagola i o pitanjima s time povezanim u odnosu na grč. tekst, te o značenjskim nijansama koje može imper. izraziti kako samostalno, tako i u vezi s česticama i modalnim glagolima.

Tu se ponajprije bavim odnosom imper. oblika potvrđenih u Euch (svega 843 potvrde, među njima, međutim, ima 368 potvrda za koje nema grč. ekvivalenta) prema grč. predlošcima, a zatim pokazujem da se imper. nesvrš. i svrš. glagola upotrebljava uglavnom u skladu s načelima prevodilačke tehnike, tako da se za grč. imper., opt. ili konj. prez. stavlja u stsl. imper. nesvrš. glagola, a za grč. imper. ili konj. aor. upotrebljava se imper. svrš. glagola. S te strane zaključci dobiveni na temelju proučavanja teksta Euch uglavnom se slažu sa zaključcima do kojih sam kasnije došla proučavajući odnos imper. prema grč. originalu u stsl. evanđeljima i u drugim stsl. spomenicima. U članku sam se osvrnula na izvjestan, iako nevelik, broj izuzetaka iz navedenog uzusa. U posebnom malom poglavlju kratko sam se osvrnula na vid negativnih glagola, čemu posvećujem veći dio ove studije.

U članku objavljenom u Studia Palaeoslovenica bavim se također pitanjem da li su se u imper. još očuvali tragovi starog optativnog značenja. Prateći tragove ovoga značenja, dolazim do zaključka da je ono popraćeno očuvanjem sprezanja imper. u izvornom opsegu. Kasnije, kad se imper. ograničava na oblike 2. lica sg. i pl. (za zapovijed je karakteristično da se ograničava na lica dijaloga) i event. na 1. lice pl., što je očito povezano s proširenjem čisto zapovjednog značenja, javlja se potreba da se želja izrazi na drugi način; u tu svrhu se upotrebljava osobito opis *da* + ind. prez. Konkurenciju upotrebe prostog imper. i spomenute konstrukcije s *da* prikazujem na preglednoj poredbenoj tabeli, raspodijelivši materijal po pojedinim licima i razlikujući glagolske oblike prema vidu. Ova usporedba vodi do zanimljivih zaključaka, ali još je potrebno potkrijepiti je materijalom iz drugih spomenika. — U navedenom članku osvrćem se još i na moguće načine pojačavanja i, naprotiv, ublažavanja zapovjedi. S time u vezi osvrnula sam se posebno na opise s glagolima *račiti* + inf., *izvoliti* + inf., u negativnom smislu na opise s glagolima *ne roditi*, *ne mošti*, *ne dėti*, *ne brěšti* (uspoređivajući sa starorus., staročeš. i drugim potvrdama).

Nakon ovog uvoda htjela bih obratiti pažnju na problematiku upotrebe imperativa negativnih glagola u stsl. s obzirom na daljnju upotrebu u slav. jezicima, osobito u češ.

jeziku. Sada raspoložem s mnogo opširnijim, novim ekscerpiranim, materijalom,¹ te moji zaključci mogu biti općenitiji.

1. U slavenskim jezicima upotrebljava se pozitivni i negativni imper. od svrš. i nesvrš. glagola, npr. stsl. nesvrš. *išťete* Mt 6.33, svrš. *pověžďb* J 20.15; nesvrš. *ne pbcete se* Mt 6.25, 6.31, 6.34, svrš. *ne vbnidete* Mt 10.5. Ako su suprotstavljeni pozitivni i negativni glagol, a pozitivni je nesvrš., upotrebljava se, dakako, i negativni nesvrš. glagol, npr. *raduite se* Mt 5.12, *ne raduite se* Lk 10.20; ako je pozitivni glagol svrš., može se upotrijebiti i negativni svrš., npr. *izidete*, *izidi* Lk 14.21, *ne izidete* Mt 24.26, Lk 17.23.

Češće, međutim, stoji prema pozitivnom svrš. glagolu negativni nesvrš. glagol, uspor. npr. *napiši* Lk 16.7, ali *ne piši* J 19.21, ili se čak upotrebljava nesvrš. iterativni glagol, npr. *prėidėmъ* Mr 4.35, *prėidi* Mt 17.20, ali negativno *ne prėhodite že* Lk 10.7. Dakako, iterativni negativni glagol se upotrebljava i onda, ako se suprotstavlja pozitivnom nesvrš. imperativu, npr. *idėta* Mt 4.19 Sav, ali *ne hodiite* (sic) Mt 23.3 Mar.

Već u stsl. jeziku postoji težnja upotrebljavati nesvrš. negativne glagole i tamo gdje s obzirom na grč. original očekujemo svrš. glagol. To se još jasnije očituje, ako uspoređujemo stsl. prijevod s prijevodima na druge slav. jezike. Pokazat ću to barem na dvjema primjerima.

Za grč. konj. aor. Lk 3.8 *μη ἀρξήσθε λέγειν* (lat. *ne coeperitis dicere*) u stsl. stoji *ne načinaite g(lago)lati* Zogr, Mar, As, Sav; hs. *ne govorite*; sln. *ne poskušajte govoriti*; bug. *ne počnuvajte da si dumate*; češ. *neříkejtež*; polj. *nie poczynajćie mówić*; rus. *i ne dumajte govorit'*; ukr. *ne počinajte kazati*. U navedenom primjeru dakle stoji ili imper. nesvrš. glagola (hs.), ili direktno iterativnog glagola.

Nekada u stsl. još stoji za grč. oblik od osnove aorista imper. svrš. glagola, dok ostali slav. jezici imaju nesvrš. glagol, ponekad i iterativni, npr. Mr 8.26 stsl. *ni povėžďb nikomuže* Zogr, Mar za grč. konj.

¹ Ekscerpirani su stsl. spomenici: *Zografski kodeks* (Zogr), *Marijinski kodeks* (Mar), *Assemanijev evangelistar* (As), *Savvina knjiga* (Sav), *Euhologij Sinajski* (Euch), *Sinajski psaltir* (Sin), *Lobkovičev psaltir* (Lob), *Pariški psaltir* (Par), *Clozov zbornik* (Cloz), *Kijevski listići* (Kij), *Praški odlomci* (Prag), *Brižinski spomenici* (Friz), *Bečki listići* (Vind), *Ohridski listići* (Achr), *Odlomci Undoljskoga* (Und), *Kuprijanovski odlomci* (Kupr); staročeški spomenici: *Dalimilova kronika* (Dal), *Alexandreis* (Alx), *Hradecký rukopis* (Hrad), *Smila Flaške iz Pardubica Nová rada* (NR), *O nebezpečném času smrti* (Čas), *Spor duše s tělem* (Spor), *Mastičkář* (Mast), te drugi manji stčes. spomenici ekscerpirani iz: *Výbor z čes. literatury od počátků po dobu Husovu*, Praha 1957; zatim su ekscerpirani češ., hs., sln., bug., rus. i polj. prijevođi Biblije.

aor.; hs. *niti kazuj kome*; bug. *nito kazvaj*; češ. *aniž komu co o tom prav*; polj. *nikomu... nie powiadaj*; rus. *ne razskazyvaj nikomu*; ukr. *ani rozkazuj nikomu*.

O ovoj pojavi govore razne gramatike ² i radi se doista o načinu izražavanja koji je proširen u svim slav. jezicima. Zadatak koji sam sebi postavila je praćenje ove pojave prvenstveno u jeziku stsl. prijevoda evanđelja, te u nizu drugih stsl. spomenika. Osim toga raspo- lažem s dosta velikim materijalom iz stčes. spomenika.

Analizu prijevoda stsl. evanđelja temeljim na kodeksima Zogr, Mar, As, Sav (i s obzirom na odlomke Achr, Und, Kupr), i osim toga uspoređujem stsl. imper. s originalnim grč. tekstom i s drugim slav. prijevodima, poimence s hs., sln., bug., rus., polj. i češ.³

2. Analiza materijala

a) Evanđelja

A. Negativni imperativi od nesvršenih glagola:

1) Mt 3.9: stsl. *ne načinaite g(lago)lati* As⁴; grč. konj. aor.; — hs. *ne mislite i ne govorite* A; sln. *ne domišljajte si* A; bug. *ne mislete* A; rus. *ne dumajte* A; češ. *nedomnivejte se* A; polj. *nie mniemajcie* A;

2) Mt 5.17: stsl. *ne mnite* Zogr, As; grč. konj. aor.; — hs. *ne mislite* A; sln. *ne mislite* A; bug. *da ne mislite* (opis s nesvrš. gl.); rus. *ne dumajte* A; češ. *nedomnivejte se* A; polj. *nie mniemajcie* A;

3) Mt 5.36: stsl. *ni kl̄ni sę* Zogr, Mar; grč. konj. aor.; — hs. *ni glavom svojom ne kuni se* A; sln. *ne prisegaj* A; bug. *nito... da se ne kälneš* (opis s nesvrš. glag.); rus. *ne kljanis'* A; češ. *aniž budeš přísahati* (fut. nesvrš.); polj. *ani... będziesz przysięgał* (fut. nesvrš.);

4) Mt 6.7: stsl. *ne lichog(lago)lęte* Zogr, Sav, *gl̄te* Mar, *gl̄ite* As — svuda A; grč. konj. aor.; — hs. *ne govorite mnogo* A; sln. *ne govo-*

² Uspor. npr. V. Vondrák-O. Grünenthal, *Vgl. slav. Gram.* II³, Göttingen 1928, 372, 395 (osim drugoga navodi hs. poslovice: *ne ozivaj se kad te niko ne zove*); O. Grünenthal, *Die Übersetzungstechnik der aksl. Evangelienübersetzung*, *AslPh* 32, 1911, 11—13; G. Cuendet, *L'impératif dans le texte grec et dans les versions gotique, arménien et vieux slave des Evangiles*, Paris 1924, 89—114; A. Dostál, *Studie o vidovém systému v stsl.*, Praha 1954, 586; isti, *L'impératif en vieux slave*, *Omagiu lui A. Rosetti la 70 de ani*, București 1965, 187—193; J. Kurz, *Učebnice jaz. stsl.*, Praha 1969, 127; J. Gebauer, *Hist. mluv. čes. jaz. IV*, Praha 1929, 528—530, 534; F. Trávníček, *Studie o čes. vidu slovesném*, Praha 1923, 320—323.

³ V. St. Karadžić, *Novi Zavjet*, Beograd 1934; sln. *Novi Zakon*, Beograd 1932; bug. *Novijat Zavet... i psalmite*, Sofija 1930; rus. *Novyj Zavet*, Berlin 1931; češ. *Biblií svat. podle pův. vydání Kralického z 1579—1593*, Kutná Hora 1949. *Nowy Testament*, Warszawa 1930.

⁴ Uptrebljavam kratice uobičajene u SJS; A = nesvrš., B = svrš.

rite mnoho A; bug. *ne govorete izlični dumi* A; rus. *ne govorite liš-njago* A; češ. *nebud'tež marnomluvní* A; polj. *nie bądźcie wielomówni* A;

5) Mt 6.8: stsl. *ne podobite se* Zogr, Mar, As, Sav; grč. konj. aor.; — hs. *ne budite* A; sln. *ne delajte se torej njim enakih* A; bug. *ne bādete* A; rus. *ne upodobljajtes'* A; češ. *nepřirovnávejtež se* A; polj. *nie bądźciež tedy im podobni* A;

6) Mt 6.16: stsl. *ne bōdēte* Zogr, Mar, As, Sav (imper. *bōdi, bōdēte* može imati ili svrš. ili nesvrš. vid, prema smislu: *budi — postani*); grč. konj. aor.; — hs. *ne budite* A; sln. *ne delajte se* A; bug. *ne bivajte* A; rus. *ne bud'te* A; češ. *nebývejtež* A; polj. *nie bądźciež* A;

7) Mt 6.19: stsl. *ne s̄kryvaite* Zogr, Mar, As, Sav; grč. imper. prez.; — hs. *ne sabirajte* A; sln. *ne nabirajte si* A; bug. *nedejte si s̄bira* A; rus. *ne sobirajte sebe* A; češ. *neskládejte* A; polj. *nie skarbcie sobie* A;

8) Mt 6.25: stsl. *ne p'cēte se* Zogr, Mar, As, Sav; grč. konj. prez.; — hs. *ne brinite se* A; sln. *ne skrbite* A; bug. *ne se bezpokojte* A; rus. *ne zaboťtes'* A; češ. *nepečujte* A; polj. *nie troszczcie się* A;

9) Mt 6.31: stsl. *ne p̄cēte se ubo g(lago)l̄jōšte* Zogr, Mar, As, Sav; grč. konj. aor.; — hs. *ne brinite se* A; sln. *ne skrbite torej in ne govorite* A; bug. *ne se bezpokojte i ne dumajte* A; rus. *ne zaboťtes' i ne govorite* A; češ. *nepečujtež* A; polj. *nie troszczcie się* A;

10) Mt 6.34: stsl. *ne p'cēte se* Zogr, Mar, Sav; grč. konj. aor.; — dalje vidi kod Mt 6.25 — (8);

11) Mt 7.1: stsl. *ne osp̄ždaite* Zogr, Mar, As, Sav; grč. imper. prez.; — hs. *ne sudite* A; sln. *ne sodite* A; bug. *ne s̄dete* A; rus. *ne sudite* A; češ. *nesud'tež* A; polj. *nie sądźcie* A;

12) Mt 7.6: stsl. *ni pomētaite* Zogr, Mar, *ni pometaitē* As, *ni polagaite* Sav — svuda A; grč. konj. aor.; — hs. *ni mečite* A; sln. *in ne mečite* A; bug. *nito hvārljajte* A; rus. *i ne brosajte* A; češ. *aniž mectē* A; polj. *ani miećcie* A;

13) Mt 10.5: stsl. *ne idēte* Zogr, Mar, As, *idēte* (bez ne) Sav; grč. konj. aor.; — hs. *ne idite* A; sln. *ne hodite* A; bug. *ne p̄tuvajte* A; rus. *ne hodite* A; češ. *nechod'te* A; polj. *nie zachodźcie* A;

14) Mt 10.9: stsl. *ne s̄tēžite zlata ni s̄rebra* Zogr, Mar; grč. konj. aor.; — hs. *ne nosite zlata ni srebra* A; sln. *ne jemljite* A; bug. *ne zemajte* A; rus. *ne berite s soboju* A; češ. *neshromažd'ujte zlata ani stříbra* A; polj. *nie bierzcie z sobą* A;

15) Mt 10.19: stsl. *ne p̄cēte se* Zogr, Mar, As; grč. konj. aor.; — češ. *nebud'tež pečliví* A; dalje vidi kod Mt 6.25 (8);

- 16) Mt 10.34: stsl. *ne m̃nrite* Zogr, Mar; vidi Mt 5.17 — (2);
- 17) Mt 14.27: stsl. *ne boite sę* Zogr, Mar, As, Sav; grč. imper prez.; — hs. *ne plařite se* A; sln. *ne bojte se* A; bug. *ne bojte se* A, rus. *ne bojtes' A*; čeř. *nebojte se* A; polj. *nie bójcie się* A;
- 18) Mt 17.7: stsl. *ne boite sę* Mar, As; grč. imper. prez. — hs. *ne bojte se* A; — dalje vidi Mt 14.27 — (17);
- 19) Mt 18.10: stsl. *bljudęte sę i ne rodite o edinom̃ ot̃ malyh̃r̃ sih̃r̃* Mar, Sav, *ne radite* Zogr^b, *ne nerodite* As — svuda A; grč. konj. aor.; — hs. *gledajte da ne prezrete* (opis sa svrš. glag.); sln. *glejte da ne zaničujete* (opis s nesvrř. glag.); bug. *vnimavajte da ne prezirate* (opis s nesvrř. glag.); rus. *smotrite ne prezirajte* A; čeř. *vizeř, aby ste nepotupovali* (opis s nesvrř. glag.); polj. *patrzajcieř, abyście nie gardzili* (opis s nesvrř. glag.);
- 20) Mt 19.14: stsl. *ne branite im̃* Mar, Zogr^b; grč. imper. prez.; — hs. *ne zabranjujte im* A; sln. *ne branite jim* A; bug. *ne gi vāzpirajte* A; rus. *ne prepjatstvujte im* A; čeř. *nebraňte jim* A; polj. *nie zabraniajcie im* A;
- 21) Mt 23.3: stsl. *ne hodiite* (sic) Mar, *ne tvorite* Zogr^b, As — svuda A; grč. konj. aor.; — hs. *ne činite* A; sln. *ne delajte* A; bug. *ne postāpvajte* A; rus. *ne postupajte* A; čeř. *nečiňte* A; polj. *nie czyńcie* A;
- 22) Mt 23.8: stsl. *ne naricaite sę raṽvi* Mar, Zogr^b, As; grč. konj. aor.; — hs. *vi se ne zovite ravi* A; sln. *vi pa se ne imenujte rabi* A; bug. *vie nedejte se nariča učiteli* A; rus. *vy ne nazyvajtes' učiteljami* A; čeř. *vy nebývejte nazývání mistři* A; polj. *vy nie nazywajcie się mistrzami* A;
- 23) Mt 23.9: stsl. *ot̃ca ne naricaite sebě* Mar, As; Zogr^b ima prez. *naricaete*; grč. konj. aor.; — hs. *ocem ne zovite nikoga* A; sln. *ne imenujte nikogar . . . očeta svojega* A; bug. *nedejte nariča svoj otec* A; rus. *otcem sebe ne nazyvajte* A; čeř. *otce nenazývejte sobě* A; polj. *nikogo nie zówcie ojcem* A;
- 24) Mt 23.10: stsl. *ni naricaite sę nastaṽnici* Mar, As; Zogr^b ima prez. *naricaete*; grč. konj. aor.; — hs. *niti se zovite učitelji* A; sln. *tudi se ne imenujte voditeljev* A; bug. *nedejte se nariča nito nastavnici* A; rus. *i ne nazyvajtes' nastavnikami* A; čeř. *ani se nenazývejte vůdcové* A; polj. *niechaj was nie zowią mistrzami* (opis s nesvrř. glagolom);
- 25) Mt 24.6: stsl. *ne užasaite sę* Mar, As (48d1, 83a7—8), Zogr^b, Sav; grč. imper. prez.; — hs. *gledajte da se ne uplařite* (opis sa svrš. glag.); sln. *glejte da se ne ustrařite* (opis sa svrš. glag.); bug. *vnima-*

vajte da se ne smuštavate (opis s nesv. glag.); rus. *ne užasajtes'* A; češ. *hled'tež, abyste se nekormoutili* (opis s nesv. glag.); polj. *patrzcież, abysście sobą nie trwożyli* (opis s nesv. glag.);

26) Mt 24.26: stsl. *ne iděte* Zogr, As, Kupr, *ne idete* Sav — svuda A; *ne iziděte* Mar — B; grč. konj. aor.; — hs. *ne izlazite* A; sln. *ne hodite ven* A; bug. *ne izlizajte* A; rus. *ne vyhodite* A; češ. *nevycházejte* A; polj. *nie wychodźcie* A;

27) Mt 28.5: stsl. *ne boita vy sę* Zogr, Mar, As, Sav; grč. imper. prez.; — hs. *ne bojte se* A; sln. *ne bojte se* A; bug. *ne se bojte* A; rus. *ne bojtes'* A; češ. *nebojte se* A; polj. *nie bójcie się* A;

28) Mt 28.10: stsl. *ne boita sę* Zogr, Mar, As, Sav; vidi Mt 28.5 — (27), češ. *nebojtež se* A;

29) Mr 5.7: stsl. *ne mōči mene* Zogr, Mar; grč. konj. aor.; — hs. *ne muči me* A; sln. *ne muči me* A; bug. *nedej me mači* A; rus. *ne muč' menja* A; češ. *zaklínám tě, abys mne netrápil*; polj. *poprzysięgam, abys mię nie trapił* (u češ. i polj. opis s nesvrš. glagolom);

30) Mr 5.36: stsl. *ne boi sę* Zogr, Mar; grč. imper. prez.; — hs. *ne boj se* A; sln. *ne boj se* A; bug. *ne boj se* A; rus. *ne bojsja* A; češ. *neboj se* A; polj. *nie bój się* A;

31) Mr 6.50: stsl. *ne boite sę* Zogr, Mar; grč. imper. prez.; — hs. *ne bojte se* A; sln. *ne bojte se* A; bug. *ne bojte se* A; rus. *ne bojtes'* A; češ. *nebojte se* A; polj. *nie bójcie się* A;

32) Mr 9.39: stsl. *ne branite emu* Zogr, Mar, As; grč. imper. prez.; — hs. *ne branite mu* A; sln. *ne branite mu* A; bug. *nedejte mu zapreštava* A; rus. *ne zapreščajte emu* A; češ. *nebraňtež mu* A; polj. *nie zabraniajcie mu* A;

33) Mr 10.14: stsl. *ne děite dětii prihoditi kъ mně* Zogr, Mar; grč. pozit. imper. aor.; — hs. *pustite djecu neka dolaze k meni* (pozit. svrš. imper.); sln. *pustite otročiče da dojdāt* (pozit. svrš. imper.); bug. *ostavete dečicata da dojdāt* (pozit. svrš. imper.); rus. *pustite detej prihodit'* (pozit. svrš. imper.); češ. *nechtež dítek jíti ke mně* (pozit. nesvrš. imper.); polj. *dopusćcie dziatkom przychodźić* (pozit. svrš. imper.);

34) Mr 10.14: stsl. *i ne branite imъ* Zogr, Mar; grč. imper. prez.; — hs. *i ne branite im* A; sln. *ne branite jim* A; bug. *ne gi vāzpirajte* A; rus. *i ne prepjatstvujte im* A; češ. *a nebraňtež jim* A; polj. *a nie zabraniajcie im* A;

35) Mr 10.19: stsl. *ne preljuby děi* Zogr, Mar; grč. konj. aor.; — hs. *ne čini preljube* A; sln. *ne prešestvuj* A; bug. *ne preljubodejstvuvaj* A; rus. *ne preljubodejstvuj* A; češ. *nezcizoložíš* (fut. svrš. glag.); polj. *nie będziesz cudzołożył* (fut. nesvrš. glag.);

36) Mr 10.19: stsl. *ne lžesъvѣdětelъstvui* Zogr, Mar; grč. konj. aor.; — hs. *ne svjedoči lažno* A; sln. *ne pričaj po krivem* A; bug. *ne lžesvidetelstvuj* A; rus. *ne lžesvidetel'stvuj* A; češ. *nevydáš křivého svědectví* (fut. svrš. glag.); polj. *nie będziesz mówił świadectwa fałszywego* (fut. nesvrš. glag.);

37) Mr 10.19: stsl. *ne obidi* Zogr, Mar; grč. konj. aor.; — hs. *ne čini nepravde nikome* A; sln. *ne goljutaj* A; bug. *ne uvrežđaj* A; rus. *ne obižaj* A; češ. *neoklameš* (fut. svrš.); polj. *nie będziesz oszukiwał nikogo* (fut. nesvrš.);

38) Mr 13.7: stsl. *ne užasaite sę* Zogr, Mar; grč. konj. prez.; — hs. *ne plašite se* A; sln. *ne ustrašite se* B; bug. *nedejte se smuštava* A; rus. *ne zaboťtes' napered* A; češ. *nestarejte se* A; polj. *nie troszczcież*

39) Mr 13.11: stsl. *ne pęcete sę* Zogr, Mar; grč. konj. prez.; — hs. *ne brinite se* A; sln. *ne skrbite naprej* A; bug. *ne se bezpokojte* A; rus. *ne zaboťtes' napered* A; češ. *nestarejte se* A; polj. *nie troszczcież się przed czasem* A;

40) Mr 13.11: stsl. *ni poučaitę sę* Zogr, Mar; grč. konj. prez.; — hs. *ni ni mislite* A; sln. *nije prevedeno*; bug. *nije prevedeno*; rus. *i ne obdumyvajte* A; češ. *aniž o to pečlivě přemýšľujte* A; polj. *ani o tém myšľcie* A;

41) Mr 15.36: stsl. *ne děite da vidimъ* Zogr, Mar; grč. pozit. imper. aor.; — hs. *stanite da vidimo* (pozit. svrš.); sln. *pustite, bomo videli* (pozit. svrš.); bug. *ostavete! Da vidim* (pozit. svrš.); rus. *postojte, posmotrim* (pozit. svrš.); češ. *ponechte, uzříme* (pozit. svrš.); polj. *zaniechajcie, patrzmy* (pozit. svrš.);

42) Mr 16.6: stsl. *ne užasaite sę* Zogr, Mar, As; grč. imper. prez.; — hs. *ne plašite se* A; sln. *ne bojte se* A; bug. *nedejte se udivjava* A; rus. *ne užasajtes'* A; češ. *nebojte se* A; polj. *nie lękajcie się* A;

43) Lk 1.13: stsl. *ne boi sę* Zogr, Mar, As; grč. imper. prez.; — hs. *ne boj se* A; sln. *ne boj se* A; bug. *ne boj se* A; rus. *ne bojsja* A; češ. *neboj se* A; polj. *nie bój się* A;

44) Lk 1.30: isto kao Lk 1.13 — (43);

45) Lk 2.10: stsl. *ne boite sę* Zogr, Mar, As, Sav; grč. imper. prez.; — hs. *ne bojte se* A; sln. *ne bojte se* A; bug. *ne bojte se* A; rus. *ne bojtes'* A; češ. *nebojtež se* A; polj. *nie bójcie się* A;

46) Lk 3.8: stsl. *i ne načinaite g(lago)lati* Zogr, Mar, As, Sav; grč. konj. aor.; — hs. *i ne govorite u sebi* A; sln. *in ne poskušajte govoriti* A; bug. *i ne počnuvajte da si dumate* A; rus. *ne dumajte govorit'* A; češ. *neříkejtež u sebe* A; polj. *nie poczynajcie mówić* A;

47) Lk 3.13: stsl. *ničtože bole povelěnaago vamъ tvorite* Zogr, Mar, As, Sav; grč. imper. prez.; — hs. *ne ištite više nego što vam je rečeno* A; sln. *ničesar ne terjajte več* A; bug. *ne iziskvajte ništo poveče* A; rus. *ničego ne trebujte bolee* A; češ. *nic více nevybírejte* A; polj. *nie więcéj nie wyciągajcie* A;

48) Lk 3.14: stsl. *nikogože obidite* Zogr, Mar, As, Sav; grč. konj. aor.; — hs. *nikome da ne činite sile* (opis s nesvrš. glag.); sln. *nikomur ne delajte sile* A; bug. *ne nasilvajte nikogo* A; rus. *nikogo ne obižajte* A; češ. *nižádného neutiskujte* A; polj. *nikomu gwaťtu nie czyńcie* A;

49) Lk 3.14: stsl. *ni oklevetaite* Zogr, Mar, As, Sav; grč. konj. aor.; — hs. *niti koga da opadate* (opis s nesvrš. glag.); sln. *i ne ova-jajte* A; bug. *nito oklevetjavaj* A; rus. *ne kleveščite* A; češ. *ani podvodně čiňte* A; polj. *nikogo nie potwarzajcie* A;

50) Lk 5.10: stsl. isto kao Lk 1.13 — (43), češ. *nebojž se*;

51) Lk 6.30: stsl. *ne istęzai* Zogr, Mar; grč. imper. prez.; — hs. *ne išti* A; sln. *ne terjaj od njega nazaj* A; bug. *i ne iziskvaj* A; rus. *ne trebuj nazad* A; češ. *nežádej* A; polj. *nie upominaj się* A;

52) Lk 6.37: stsl. *ne sđdite* Zogr, Mar; grč. imper. prez.; — hs. *ne sudite* A; sln. *ne sodite* A; bug. *ne sđdete* A; rus. *ne sudite* A; češ. *nesud'te* A; polj. *nie sądźcie* A;

53) Lk 6.37: stsl. *ne osgždaite* Zogr, Mar; grč. imper. prez.; — hs. *ne osuđujte* A; sln. *ne obsojajte* A; bug. *ne osáždajte* A; rus. *ne osužđajte* A; češ. *nepotupujte* A; polj. *nie potępiajcie* A;

54) Lk 7.6: stsl. *ne dviži sę* Zogr, Mar, As, Sav; grč. imper. prez.; — hs. *ne trudi se* A; sln. *ne trudi se* A; bug. *ne si pravi trud* A; rus. *ne trudis'* A; češ. *nepřídávej sobě práce* A; polj. *nie zadawaj sobie pracy* A;

55) Lk 7.13: stsl. *ne plači sę* Zogr, Mar, As; grč. imper. prez.; — hs. *ne plači* A; sln. *ne jokaj* A; bug. *nedej plaka* A; rus. *ne plač'* A; češ. *neplačiz* A; polj. *nie placz* A;

56) Lk 8.28: stsl. *ne mōči mene* Zogr, Mar, As, Sav; grč. konj. aor.; — hs. *ne muči me* A; sln. *nikar me ne muči* A; bug. *nedej me māči* A; rus. *ne muč' menja* A; češ. *netrap mne* A; polj. *nie dręcz mię* A;

57) Lk 8.49: stsl. *ne dviži učitelě* Zogr, Mar, As, Sav; grč. imper. prez.; — hs. *ne trudi učitelja* A; sln. *ne trudi več učenika* A; bug. *ne zatrudnjavaj učitelja* A; rus. *ne utružđaj učitelja* A; češ. *nezaměstnávej Mistra* A; polj. *nie trudź Nauczyciela* A;

58) Lk 8.50: isto kao Lk 1.13 — (43), češ. *nebojž se*;

59) Lk 8.52: stsl. *ne plačite sę* Zogr, Mar, As, Sav; grč. imper. prez.; — hs. *ne plačite* A; sln. *ne jokajte* A; bug. *ne plačete* A; rus. *ne plač'te* A; češ. *neplačtež* A; polj. *nie placzcież* A;

60) Lk 9.3: stsl. *ni dъvoju rizu iměite* As (Zogr i Mar imaju inf., Sav nema glagola); grč. inf. prez.; — hs. *niti po dvije haljine da imate* (opis s nesvrš. glag.); sln. *tudi po dve suknji ne imejte* A; bug. *nito da imate po dve rizi* (opis s nesvrš. glag.); rus. *i ne imejte* A; češ. *ani po dvou sukních nemívejte* A; polj. *ani dwóch sukien miejcie* A;

61) Lk 9.50: stsl. *ne branite emu* Zogr, Mar; grč. imper. prez.; — hs. *ne branite* A; sln. *ne branite* A; bug. *nedejte mu zapreštava* A; rus. *ne zapreščajte* A; češ. *nebraňtež* A; polj. *nie zabraniajcie* A;

62) Lk 10.4: stsl. *ni nosite vřlagališta* Zogr, Mar; grč. imper. prez.; — hs. *ne nosite* A; sln. *ne nosite* A; bug. *ne nosete* A; rus. *ne berite* A; češ. *nenostež* A; polj. *nie noścież* A;

63) Lk 10.4: stsl. *i nikogože na pōti ne cěluite* Zogr, Mar; grč. konj. aor.; — hs. *i nikoga ne pozdravlajte na putu* A; sln. *in nikogar na poti ne pozdravlajte* A; bug. *nikogo na pătja ne pozdravjajte* A; rus. *nikogo na doroge ne privetstvujte* A; češ. *a žádného na cestě nepozdravujte* A; polj. *nikogo w drodze nie pozdrawiajcie* A;

64) Lk 10.7: stsl. *ne přehodite že iz domu vř domu* Zogr, Mar; grč. imper. prez.; — hs. *ne prelazite iz kuće u kuću* A; sln. *ne prehajate iz hiše v hišo* A; bug. *nedejte se premestja iz kăšta v kăšta* A; rus. *ne perehodite iz doma v dom* A; češ. *nechod'tež z domu do domu* A; polj. *nie przechodźcie się z domu do domu* A;

65) Lk 10.20: stsl. *ne raduite sę* Zogr, Mar, As (129a15—16, 60c 3—4), Sav (132, 57v); grč. imper. prez.; — hs. *ali se tome ne radujte* A; sln. *toda tega se ne veselite* A; bug. *nedejte se radva na tova* A; rus. *tomu ne radujtes'* A; češ. *z toho se neradujte* A; polj. *nie radujcie się* A;

66) Lk 11.7: stsl. *ne tvori truda* Zogr, Mar, As, Sav; grč. imper. prez.; — hs. *ne uznemiruj me* A; sln. *ne bodi mi nadležen* A; bug. *ne me bezpokoј* A; rus. *ne bespokoј menja* A; češ. *nečiň mi nevole* A; polj. *nie uprzykrzaj mi się* A;

67) Lk 12.7: stsl. *ne boite* Zogr, *ne boite sę* Mar, As — svuda A; grč. imper. prez.; — hs. *ne bojte se* A; sln. *ne bojte se* A; bug. *ne bojte se* A; rus. *ne bojtes'* A; češ. *nebojtež se* A; polj. *przezoż się nie bójcie* A;

68) Lk 12.11: stsl. *ne pŕcěte sę* Zogr, Mar, As; grč. konj. aor., var. imper. prez. (vidi J. V a j s, *Ev. sv. Lukáše*, 66); — hs. *ne brinite se*

A; sln. *ne skrbite* A; bug. *ne se bezpokojte* A; rus. *ne zaboťtes'* A; češ. *nepečujte* A; polj. *nie troszczcie się* A;

69) Lk 12.22: stsl. *ne p̄cēte sę* Zogr, Mar; grč. imper. prez.; — hs. *ne brinite se* A; sln. *ne skrbite* A; bug. *ne se bezpokojte* A; rus. *ne zaboťtes'* A; češ. *nebud'tež pečlivi* A; polj. *nie troszczcie się* A;

70) Lk 12.29: stsl. *ne ištēte* Zogr, *ne ištete* (ind. prez.) Mar; grč. imper. prez.; — hs. *ne ištite* A; sln. *ne iščite* A; bug. *ne mārsete* A; rus. *ne iščite* A; češ. *nestarejte se* A; polj. *nie pytajcie się* A;

71) Lk 12.29: stsl. *i ne v̄znosite sę* Zogr (Mar ind. prez.); grč. imper. prez.; — hs. *i ne brinite se* A; sln. *in ne vznemirjajte* A; bug. *i ne se sām̄njavajte* A; rus. *i ne bespokojtes'* A; češ. *aniž o to . . . pečujte* A; polj. *ani wysoko latajcie* A;

72) Lk 12.32: stsl. *ne boite sę* Zogr, *ne boi sę* Mar, As, Sav; grč. imper. prez.; — hs. *ne boj se* A; sln. *ne boj se* A; bug. *ne boj se* A; rus. *ne bojsja* A; češ. *neboj se* A; polj. *nie bój się* A;

73) Lk 14.12: stsl. *ne zovi druḡb tvoihr̄* Zogr, Mar; grč. imper. prez.; — hs. *ne zovi* A; sln. *ne vabi* A; bug. *nedej kani* A; rus. *ne zovi* A; češ. *nezvi* A; polj. *nie wzywajże* A;

74) Lk 18.16: stsl. *ne děite dětii prihoditi k̄b m'ně* Zogr, Mar; vidi Mr 10.14 — (33); sln. *pustite otročiče, naj prihajajo k meni*; češ. *nechte dítek, at' jdou ke mně*;

75) Lk 18.16: stsl. *i ne branite ima* Zogr, Mar; dalje vidi kod Mr 10.14 — (34); rus. *i ne vozbranajte im* A; češ. *nebraňte jim* A;

76) Lk 18.20: stsl. *ne l̄žes̄v̄dētēl̄b b̄d̄i* Zogr, Mar, As, Sav; grč. konj. aor.; — hs. *ne svjedoči lažno* A; sln. *ne pričaj po krivem* A; bug. *ne lāžesvidetelstuvuj* A; rus. *ne lžesvidetel'stuvuj* A; češ. *nepromluviš křivého svědectví* (fut. svrš. glag.); polj. *nie świadczy fałszywie* A;

77) Lk 21.8: stsl. *bljudēte ne užasaite sę* As; grč. konj. aor.; — u svim drugim slav. jezicima osim stsl. As upotrebljen je opis sa zavisnom rečenicom: hs. *čuvajte se da vas ne prevare*; sln. *varujte se da vas ne zapeljejo*; bug. *vnimavajte da ne vi zabludjat*; rus. *beregites'*, *čtoby vas ne vveli v zabluzdenije*; češ. *vizte, abyste nebyli svedeni*; polj. *patrzcie, abyście nie byli zwiedzieni*;

78) Lk 21.8: stsl. *ne idēte v̄b slēd̄b ih̄b* Zogr, Mar, As, Sav; grč. konj. aor.; — hs. *ne idite dakle za njima* A; sln. *ne hodite za njimi* A; bug. *da ne otidete podir teh* (opis sa svrš. glag.); rus. *ne hodite v sled ih* A; češ. *nepostupujte po nich* A; polj. *nie udawajciez się tedy za nimi* A;

79) Lk 23.28: stsl. *ne plačite se o mně* Zogr, Mar; grč. imper. prez.; — hs. *ne plačite za mnoh* A; sln. *ne jokajte nad menoj* A; bug. *nedejte plaka za mene* A; rus. *ne plač'te ubo obo mne* A; češ. *neplačtež nade mnou* A; polj. *nie placzcie nade mną* A;

80) Lk 24.36: stsl. *ne boite se* Mar, As; grč. imper. prez. (prema J. V a j s u, *Ev. sv. Lukáše, text rekonstruovaný*, s. 124); drugi slav. jezici imaju drugi tekst: *mir vam* (hs., sln., rus., bug.). *pokož vám* (češ., polj.: *pokój wam*);

81) J 2.16: stsl. *ne tvorite* Zogr, Mar, As; grč. imper. prez.; — hs. *ne činite* A; sln. *ne delajte* A; bug. *ne pravete* A; rus. *ne delajte* A; češ. *nečinite* A; polj. *nie czyńcie* A;

82) J 3.7: stsl. *ne čjudi se* Zogr, *ne divi se* Mar, As — *svuda* A; grč. konj. aor.; — hs. *ne čudi se* A; sln. *ne čudi se* A; bug. *nedej se čudi* A; rus. *ne udivljajsja* A; češ. *nediviž se* A; polj. *nie dziwuj się* A;

83) J 5.14: stsl. *ķ tomu ne sbręšai* Zogr, Mar, As; grč. imper. prez.; — hs. *više ne griješi* A; sln. *ne greši več* A; bug. *ne sāgrešavaj* A; rus. *ne greši že* A; češ. *nikoli víc nehřeš* A; polj. *nie grzesz więcéj* A;

84) J 5.28: stsl. *ne divite se semu* Zogr, Mar, As; grč. imper. prez.; — hs. *ne divite se ovome* A; sln. *ne čudite se temu* A; bug. *nedejte se čudi na tova* A; rus. *ne divites' semu* A; češ. *nedivtež se tomu* A; polj. *nie dziwujciež się temu* A;

85) J 5.45: stsl. *ne mńnite* Zogr, Mar, As; grč. imper. prez.; — hs. *ne mislite* A; sln. *ne mislite* A; bug. *ne mislete* A; rus. *ne dumajte* A; češ. *nedomńivejte se* A; polj. *nie mniemajcie* A;

86) J 6.20: stsl. *ne boite se* Zogr, Mar, As; grč. imper. prez.; — dalje vidi kod Mr 6.50 — (31);

87) J 6.43: stsl. *ne rbręštite meždju soboję* Zogr, Mar, As; grč. imper. prez.; — hs. *ne vičite* A; sln. *ne dodrnajte* A; bug. *ne roptajte* A; rus. *ne ropščite* A; češ. *nerepcete* A; polj. *nie szemrzyjcie* A;

88) J 7.24: stsl. *ne sędite na lica* Zogr, Mar, As; grč. imper. prez.; — hs. *ne gledajte* A; sln. *ne sodite* A; bug. *ne sādete* A; rus. *ne sudite* A; češ. *nesud'te* A; polj. *nie sąǰcie* A;

89) J 8.11: stsl. *i otb selę ne sbręšai ķ tomu* Zogr, Mar; grč. imper. prez.; — hs. *i od sele više ne griješi* A; sln. *in odslej več ne greši* A; bug. *otsega ne sāgrešavaj več* A; rus. *i vpred' ne greši* A; češ. *nehřeš více* A; polj. *juž więcéj nie grzesz* A;

90) J 10.37: stsl. *ne emljęte mi věry* Zogr, Mar — A; *ne imęte mi věry* As — B; grč. imper. prez.; — hs. *ne vjerujte mi* A; sln. *mi*

ne verujte A; bug. *nedejte me vjarva* A; rus. *ne ver'te mne* A; češ. *nevěřte mi* A; polj. *nie wierzcież mi* A;

91) J 11.44: stsl. *i ne děite ego iti* Zogr, Mar, As, Sav; grč. imper. aor.; — drugi slav. jezici imaju pozit. imper.: hs. *pustite nek ide*; sln. *pustite, naj otide*; bug. *ostavete go da si ide*; rus. *pust' idet*; češ. *nechte at' odejde*; polj. *niechaj odejdzie*;

92) J 12.7: stsl. *ne děi eje* Zogr, Mar, *ne děite eje* As, Sav — svuda A; grč. imper. aor. sg., lat. pl. (*sinite illam*); — hs. *ne dirajte u nju* A; sln. *pusti jo* (pozit.); bug. *ostavete ja* (pozit.); rus. *ostav'te ee* (pozit.); češ. *nech ji* (pozit.); polj. *zaniechaj jěj* (pozit.);

93) J 12.15: stsl. *ne boi se* Zogr, Mar, As, Sav; dalje vidi kod Mr 5.36 — (30);

94) J 18.8: stsl. *ne děite sihъ iti* Zogr, Mar, As, Sav; grč. imper. aor.; — u drugim slav. jezicima je upotrebljen pozit. imper.: hs. *ostavite ove nek idu*; sln. *pustite, naj ti otidejo*; bug. *ostavete tija da si otidat*; rus. *ostav'te ih, pust' idut*; češ. *nechtež těchto, at' odejdou*; polj. *dopusćież tym odejść*;

95) J 19.21: stsl. *ne piši* Zogr, Mar; grč. imper. prez.; — hs. *ne piši* A; sln. *ne piši* A; bug. *nedej pisva* A; rus. *ne piši* A; češ. *nepiš* A; polj. *nie pisz* A;

96) J 20.17: stsl. *ne prikasai se mъně* Mar, As; grč. imper. prez.; — hs. *ne dohvataj se do mene* A; sln. *ne dotikaj se me* A; bug. *ne se dopiraj do mene* A; rus. *ne prikasajsja ko mne* A; češ. *nedotýkejž se mne* A; polj. *nie dotykaj się mnie* A;

97) J 20.27: stsl. *i ne bōdi nevěrnъ nъ věrnъ* Zogr, Mar, As, Achr,⁵ grč. imper. prez.; — hs. *ne budi nevjeran nego vjeran* A; sln. *ne bodi neveren* A; bug. *ne bādi ne vjarvašt* A; rus. *ne bud' neverujuščim* A; češ. *nebudiž nevěřící, ale věřící* A; polj. *nie bądź niewiernym* A;

B. Negativni imperativi od svršenih glagola:

98) Mt 1.20: stsl. *ne uboi se prijēti* As, Sav; grč. konj. aor.; — hs. *ne boj se* A; sln. *ne boj se* A; bug. *ne boj se* A; rus. *ne bojsja* A; češ. *neboj se* A; polj. *nie bój się* A;

99) Mt 5.42: stsl. *ne otvъrati* Zogr, Mar, As — B, *ne vъzvratī Sav* — B; grč. konj. aor.; — hs. *ne odreci mu* B; sln. *ne odreci mu* B; bug.

⁵ Uspor. Z. K u r z o v á, *Příspěvek k rozboru Ochridských listů*, Simpozium 1100-godišnica na smrtta na Kiril Solunski 2, Skopje 1970, 142.

ne se otvráštaj A; rus. *ne otvraščajsjaja* A; češ. *neodvracuj se* A; polj. *nie odwracaj się* A;

100) Mt 6.2: stsl. *ne v̄strǫbi* Zogr, Mar — B, *ne v̄strǫbite* As — B, *ne v̄zglasī* Sav — B; grč. konj. aor.; — hs. *ne trubi* A; sln. *ne trobi* A; bug. *ne trābi* A; rus. *ne trubi* A; češ. *netrub* A; polj. *nie trąb* A;

101. Mt 6.5: stsl. *ne bōdi ěko i liceměrb* Zogr, Mar, As, Sav; grč. fut.; — hs. *ne budi kao licemjer* A; sln. *ne bodite* A; bug. *ne bud* A; rus. *ne bud'* A; češ. *nebyvejž* A; polj. *nie bądź* A;

102) Mt 6.13: stsl. *i ne v̄vedi nas̄* Zogr, Mar, As, Sav; grč. konj. aor.; — hs. *i ne navedi nas* B; sln. *in ne vpeljī nas* B; bug. *ne v̄veždaj ni* A; rus. *ne vvedi nas* B; češ. *i neuvod' nás* A; polj. *nie uwódź* A;

103) Mt 7.6: stsl. *ne dadite s(vę)tago psom̄* Zogr, Mar, As, Sav; grč. konj. aor.; — hs. *ne dajte* B; sln. *ne dajajte* A; bug. *ne davajte* A; rus. *ne davajte* A; češ. *nedávejte* A; polj. *nie dawajcie* A;

104) Mt 8.4: stsl. *nikomuže ne pověžd̄b* Zogr, Mar, As — B, *nikomuže ne r̄ci* Sav — B; grč. konj. aor.; — hs. *gledaj, nikomu ne kazuj* A; sln. *glej, da nikomur ne poveš* (opis sa svrš. glag.); bug. *gledaj da ne kažeš* (opis sa svrš. glag.); rus. *nikomu ne skazyvaj* A; češ. *viziž, abys žádnému nepravil* (opis s nesvrš. glag.); polj. *patrz, abyś nikomu nie powiadał* (opis s nesvrš. glag.);

105) Mt 10.5: stsl. *ne v̄niděte* Zogr, Mar, As, Sav; grč. konj. aor.; — hs. *ne ulazite* A; sln. *ne pojđite* B; bug. *ne vlizajte* A; rus. *ne vhodite* A; češ. *nevcházejte* A; polj. *nie wchodźcie* A;

106) Mt 10.26: stsl. *ne uboite sę ih̄* Zogr, Mar, As; grč. konj. aor.; — hs. *ne bojte ih se* A; sln. *ne bojte se* A; bug. *ne bojte se* A; rus. *ne bojtes'* A; češ. *nebojte se* A; polj. *nie bójcie się* A;

107) Mt 10.28: stsl. *ne uboite sę* Zogr, Mar, As; grč. var. konj. aor.⁶; — hs. *ne bojte se* A; dalje vidi kod Mt 10.26 — (106);

108) Mt 10.31: stsl. *ne uboite sę* Zogr, As; grč. var. konj. aor.⁶; — hs. *ne bojte se* A; dalje vidi kod Mt 10.26 — (106);

109) Mt 17.9: stsl. *nikomuže ne povědite* Mar, As; grč. konj. aor.; — hs. *nikom ne kazujte* A; sln. *ne povejte nikomur* B; bug. *nikomu ne s̄obštavajte* A; rus. *nikomu ne skazyvajte* A; češ. *žádnému nepravte* A; polj. *nikomu nie powiadajcie* A;

⁶ Varijanta s konj. aor. potvrđena je u aparatu H. von Sodena, *Die Schriften der Neuen Testaments II*, 1913, 31 (Mt 10.28), 32 (Mt 10.31). Također J. Vajs, *Evang. sv. Matouše*, 1935, 35—36, oba navedena mjesta rekonstruirala s konj. aor.

110) Mt 24.23: stsl. *ne iměte věry* Zogr, Mar, As, Sav; grč. konj. aor.; — hs. *ne vjerujte* A; sln. *ne verujte* A; bug. *ne vjarvajte* A; rus. *ne ver'te* A; češ. *nevěřte* A; polj. *nie wierzcie* A;

111) Mt 24.26: stsl. *ne iměte věry* Zogr, Mar, As, Sav, Kupr; dalje vidi kod Mt 24.23 — (110);

112) Mr 1.44: stsl. *nikomuže ničtože ne rōci* Zogr, Mar, As, Sav; grč. konj. aor.; — hs. *gledaj da nikome ništa ne kažeš* (opis sa svrš. glag.); sln. *glej, da nikomur nič ne poveš* (opis sa svrš. glag.); bug. *vnimavaj da ne kažeš* (opis sa svrš. glag.); rus. *smotri, nikomu ničego ne govori* A; češ. *viziž, abys žádnému nic nepravil* (opis s nesvrš. glag.); polj. *patrz, abyś nikomu nie powiadał* (opis s nesvrš. glag.);

113) Mr 8.26: stsl. *ni vř vřsř vřnidi* Zogr, Mar; grč. var. konj. aor.⁷; — hs. *ni ulazi u selo* A; sln. *nikar ne hodi v vas* A; bug. *nedej nito vliza v seloto* A; rus. *ne zahodi v selenije* A; češ. *aniž do toho městečka chod' A*; polj. *do tego miasteczka nie wchodź A*;

114) Mr 8.26: stsl. *ni pověžďb nikomuže* Zogr, Mar; grč. var. konj. aor.⁷; — hs. *ni ti kazuj kome* A; sln. nije prevedeno; bug. *nito kazvaj* A; rus. *ne razskazyvaj nikomu* A; češ. *aniž komu . . . co o tom prav* A; polj. *nikomu . . . nie powiadaj* A;

115) Mr 9.25: stsl. *azb ti veljō izidi iž nego i kb tomu ne vřnidi vř nř* Zogr, Mar, *azb ti veljō iziti iz nego i kb tomu ne vřniti vř nř* As (inf. konstrukcija), *azb ti veljō iziti iz nego* Sav (nema neg. imper.) — svuda B; grč. konj. aor.; — hs. *više ne ulazi u njega* A; sln. *in ne pridi več vanj* B; bug. *da ne vlezeš veče v nego* (opis sa svrš. glag.); rus. *i vpred' ne vhodi v nego* A; češ. *nevcházej více do něho* A; polj. *nie vchodź więcej veń* A;

116) Mr 10.19: stsl. *ne ubii* Zogr, Mar; grč. konj. aor.; — hs. *ne ubij* B; sln. *ne ubijaj* A; bug. *ne ubivaj* A; rus. *ne ubivaj* A; češ. *nezabiješ* (fut. svrš. glag.); polj. *nie będziesz zabijał* (fut. nesvrš. glag.);

117) Mr 10.19: stsl. *ne ukradi* Zogr, Mar; grč. konj. aor.; — hs. *ne ukradi* B; sln. *ne kradi* A; bug. *ne kradi* A; rus. *ne krad'* A; češ. *neukradneš* (fut. svrš.); polj. *nie będziesz kradł* (fut. nesvrš. glag.);

118) Mr 11.14 stsl. *kb tomu otrb tebe vř věkřb nikřtože ploda sřněžďb* (3. lice sg.) Zogr, *otř tebe kb tomu nikřtože ploda ne sřněstř* (fut., naknadno popravljeno na *sřněžďb* — imper.) Mar; grč. konj. aor.; — hs. *da . . . niko ne jede* (opis s nesvrš. glag.); sln. *ni koli nihče . . . ne jej* A; bug. *nikoj da ne jade* (opis s nesvrš. glag.); rus.

⁷ Vidi J. V a j s, *Ev. sv. Marka, text rekonstruovaný*, Praha 1935, 34—35.

otnyne da ne vkušaet nikto (opis s nesvrš glag.); češ. *nižádný z tebe ovoce nejez* A; polj. *niechajże więcéj . . . nikt . . . nie je* (opis s nesvrš. glag.);

119) Mr 13.21: stsl. *ne iměte věry* Zogr, Mar; grč. imper. prez., lat. *ne credideritis*; — sln. *ne verjemite* A; dalje vidi kod Mt 24.23 —(110);

120) Lk 6.29: stsl. *i sračicę ne vzbzbrani* Zogr, Mar; grč. konj. aor.; — hs. *podaj mu i košulju* (pozit. imper.); sln. *ne brani mu vzeti tudi suknje* A; bug. *ne otkazvaj i rizata si* A; rus. *ne prepjatstvuuj vzjat' i rubašku* A; češ. *i sukneš nebraň* A; polj. *i sukni nie zbra-niaj* A;

121) Lk 8.56: stsl. *ne povědita nikomuže byvŕšaego* Zogr — B, *ne povědēti nikomuže* Mar — B, *nikomuže povědati* As — A, *ne povědaita nikomuže* Sav — A;⁸ grč. inf. aor.; drugi slav. jezici nemaju imper.; upotrebljena je tu ili inf. konstrukcija (rus.), ili zavisna rečenica, obje s nesvrš. glagolom;

122) Lk 9.3: stsl. *ničŕbože ne vŕzēzměte* (sic) Zogr, *ne vŕzēmlěte* Mar, *ne vŕzēměte* As, *ne vŕzēměte* Sav — svuda B; grč. imper. prez. lat. konj. perf.; — hs. *ništa ne uzimajte* A; sln. *ničesar ne jemljite* A; bug. *ne zēmajte ništo* A; rus. *ničēgo ne berite* A; češ. *nic neberte* A; polj. *nie bierzcie nic* A;

123) Lk 11.4: stsl. *ne vŕvedi nasŕ* Zogr, Mar, Sav; grč. konj. aor.; — dalje vidi kod Mt 6.13 — (102);

124) Lk 12.4: stsl. *ne uboite sę* Zogr, Mar, As; grč. konj. aor.; — hs. *ne bojte se* A; sln. *ne bojte se* A; bug. *ne bojte se* A; rus. *ne bojtes'* A; češ. *nestrachujte se* A; polj. *nie bójcie się* A;

125) Lk 14.8: stsl. *ne sędi* Zogr, Mar, As, Sav; grč. konj. aor.; — hs. *ne sjedaj* A; sln. *ne sedi* B; bug. *ne sedaj* A; rus. *ne sadis'* B; češ. *nesedej* A; polj. *nie siadajże* A;

126) Lk 17.23: stsl. *ne iziděte* Zogr, Mar; grč. konj. aor.; — hs. *ne izlazite* A; sln. *ne hodite* A; bug. *da ne otidete* (opis sa svrš. glag.); rus. *ne hodite* A; češ. *nechod'te* A; polj. *nie chodźcie* A;

127) Lk 17.23: stsl. *ni požēněte* Zogr, Mar; grč. konj. aor.; — hs. *niti tražite* A; sln. *ne sledite* A; bug. *nito da tičate* (opis s nesvrš. glag.); rus. *ne gonjajtes'* A; češ. *aniž následujte* A; polj. *ani się za nimi udawajcie* A;

⁸ Na ovom se primjeru vidi borba za svrš. ili nesvrš. izražavanje u negat. imper.; dok Zogr i Mar još imaju svrš. glagol u skladu sa grč., As i Sav imaju već nesvrš. glagol.

128) Lk 18.20: stsl. *ne ubii* Zogr, Mar, As, Sav; grč. konj. aor.; — polj. *nie zabijaj* A; dalje vidi kod Mr 10.19 — (116);

129) Lk 18.20: stsl. *ne prěljuby sřtvari* Zogr, Mar, As, Sav; grč. konj. aor.; — hs. *ne čini preljube* A; sln. *ne prešestvuj* A; bug. *ne preljubodejstvuvaj* A; rus. *ne preljubodejstvuj* A; češ. *nezcizoložiš* (fut. svrš. glag.); polj. *nie cudzołóž* A;

130) Lk 18.20: stsl. *ne ukradi* Zogr, Mar, As — B, *ne kradi* Sav — A; grč. konj. aor.; — hs. *ne ukradi* B; sln. *ne kradi* A; bug. *ne kradi* A; rus. *ne krad'* A; češ. *nepokradeš* (fut. svrš. glag.); polj. *nie kradnij* A;

131) Lk 21.9: stsl. *ne uboite se* Zogr, Mar, As, Sav; grč. konj. aor.; — hs. *ne plašite se* A; sln. *ne uplašite se* B; bug. *da se ne uplašite* (opis sa svrš. glag.); rus. *ne užasajtes'* A; češ. *nestrachujte se* A; polj. *nie lęakajcie się* A;

132) J 19.24: stsl. *ne prěderěmř ego* Zogr, Mar; grč. konj. aor.; — hs. *da je ne deremo* (opis s nesvrš. glag.); sln. *trgali je ne bomo* (fut. svrš.); bug. *da ne ja razdirame* (opis s nesvrš. glag.); rus. *ne stanem razdirat'* (fut.); češ. *neroztrhujme jí* A; polj. *nie krajmy jėj* A;

U stsl. prijevodu evanđeljâ ima svega 901 imperativ — pozitivni i negativni — od toga pozitivnih ima 769, negativnih 132. Glagoli svrš. i nesvrš. vida upotrebljavaju se kako u pozitivnom tako i u negativnom smislu.

Pozitivnih imperativa od glagola svrš. vida ima 463 (Mt: 165, Mr: 78, Lk: 147, J: 73), pozitivnih imper. od glagola nesvrš. vida ima 306 (Mt: 92, Mr: 66, Lk: 97, J: 51). Negativnih imper. od glagola nesvrš. vida ima 97 (Mt: 28, Mr: 14, Lk: 38, J: 17), a od glagola svrš. vida 35 (Mt: 14, Mr: 8, Lk: 12, J: 1).

Usporedba s grč. tekstom pokazuje da se negativni nesvrš. imperativ upotrebljava kako za grč. imper. ili konj. (jednom i inf.) prez. (59; Mt: 9, Mr: 8, Lk: 29, J: 13) tako i za grč. imper. ili konj. aor. (38, Mt: 19, Mr: 6, Lk: 9, J: 4), isto tako i svrš. glagoli se upotrebljavaju za grč. imper. i konj. (ev. inf.) aor. (32; Mt: 13, Mr: 7, Lk: 11, J: 1) i dva puta također za imper. prez. (Mr 13.21, Lk 9.3) i jednom za fut. (Mt 6.5).

Iz navedenih potvrda se vidi da u prevođenju grč. prez. oblika postoji razmjerno dosta odstupanja od uobičajene prevodilačke tehnike, tj. od uzusa prema kojem se za grč. imper. ili konj. prez. u stsl. upotrebljava imperativni oblik nesvrš. glagola, dok se za grč. oblike imper. ili konj. aor. upotrebljava imperativ svrš. glagola.

Iz čitavog materijala jasno se vidi da se negativni imper. od glagola nesvrš. vidi već u prvim prijevodima javlja mnogo češće nego imper. svrš. vidi (97 : 35). Očito je također da negativni imper. od nesvrš. glagola stoji ne samo ondje gdje grč. ima imper. ili konj. prez. (59), nego često i ondje gdje u grč. stoji imper. ili konj. aor. (38), što je 39% od ukupnog broja (97)⁹ svih nesvršenih imperativa u stsl. prijevodu.

Iz izloženog se vidi da je postojala izrazita težnja za izražavanjem negativnog imper. pomoću oblika tvorenog od nesvrš. glagola. Često se u negativnom imper. upotrebljava i nesvrš. složeni iterativni glagol (tipa *ne načinaite, ne naricaite se, ne užasaite se, ne prěhodite, ne vřnosite se* i sl.); iterativni glagol susrećemo kako za grč. oblik imper. prez. tako i za grč. oblik aor. (svega oko 20 oblika).

Navedeni odnos prema grč. originalu tako je obilno potvrđen i original toliko jedinstveno preveden da težnju k takvom postupku možemo konstatirati odmah od prvog prijevoda.

Postoje i takvi slučajevi, gdje je u prvom prijevodu vjerojatno stajao — u skladu s načelima prevodilačke tehnike — imper. svrš. glagola, ali gdje varijante pokazuju promjenu u pravcu upotrebe nesvrš. glagola. U vrijeme prvih prijevoda taj je proces bio tek u počecima; da je proces već tada bio u toku vidi se po tome što su neki prepisivači bili nesigurni u pogledu upotrebe svrš. ili nesvrš. imper. Npr. u potvrđi Mt 24.26 — (26) grčkom konj. aor. odgovara imper. svrš. glagola samo u Mar (*ne iziděte*), dok je u Zogr i As upotrebljen imper. od nesvrš. glagola (*ne iděte*; Sav ima ind. prez.), jednako kao što imaju češ. i hs. tekst (*nevycházejte, ne izlazite*), pa i rus., polj., bug. i sln. — U Lk 8.56 — (121) u grč. tekstu stoji inf. aor.; ovaj je inf. aor. preveden u svakom od četiri uspoređivana kodeksa na drugi način: u Zogr sa imper. svrš. glagola (*ne povědita nikomuže*), u Mar sa inf. svrš. glagola (*ne pověděti nikomuže*), u As sa inf. nesvrš. glagola (*nikomuže povědati*) i u Sav sa imper. nesvrš. glagola (*ne povědita nikomuže*), dakle dva puta sa svrš. glagolom i dva puta s nesvrš. glagolom (u prijevodu na druge slav. jezike nema imper.). — Kolebanje vidimo također u Lk 9.3 — (122). Za grč. imper. prez. upotrebljava se svrš. oblik u Zogr (*ne vřzězměte*), As (*ne vřzřměte*) i Sav (*ne vřzřměte*), ali u Mar je upotrebljen nesvršeni oblik (*ne vřzěmlěte*). — U Lk 18.20 — (130) grčkom konj. aor. odgovara imper. od svrš. glagola u Zogr, Mar i As

⁹ G. Cuendet, *L'impératif...*, 132, kaže da u tekstu evanđelja ima 40% odstupanja u korist nesvrš. glagola, ali cijeli materijal ne navodi.

(*ne ukradi*) a u Sav je upotrebljen imper. nesvrš. glagola (*ne kradi*). Hrvatskosrpski prijevod ima imper. svrš. glagola (*ne ukradi*), u češ. prijevodu oblika imper. nema, zabrana je izražena pomoću oblika prez. (*nepokradeš*). Ostali slavenski jezici imaju imper. od nesvrš. glagola.

Stsl. prijevod ima, doduše, i znatan broj svrš. negativnih imperativa (35), ali uvijek moramo imati na umu utjecaj grč. teksta i uobičajenog načina prevođenja. Ako činjenici da u negativnom imperativu ima više nesvrš. glagola dodamo još i činjenicu da su ovi nesvrš. stsl. imperativi često upotrijebljeni i ondje, gdje u grč. tekstu stoji oblik aor. (38 puta), i ako iz ovog aspekta promatramo i varijante u kodeksima (vidi gore), možemo zaključiti da u stsl. prijevodu evanđeljâ postoji prilično jasno izražena težnja ka upotrebi nesvrš. glagola u imperativu. Ova težnja jača u daljem razvoju u slav. jezicima, i rezultat je današnje stanje, kada se u negativnom imper. za izražavanje zabrane po pravilu upotrebljava nesvrš. glagol.

Upoređujući stsl. prijevod s prijevodom na druge slavenske jezike dolazim do slijedećih rezultata:

stsl.		hs.		sln.		bug.		rus.		češ.		polj.	
ipf.	pf.	ipf.	pf.	ipf.	pf.	ipf.	pf.	ipf.	pf.	ipf.	pf.	ipf.	pf.
97 : 35		107 : 8		108 : 10		108 : 1		119 : 3		108 : 0		110 : 0	

U hs. prijevodu *Novoga Zavjeta* V. S t. K a r a d ž i ć a ima svega 8 imper. od svrš. glagola: *ne odreci mu* Mt 5.42; *ne navedi nas* Mt 6.13, Lk 11.4; *ne dajte* Mt 7.6; *ne ubij* Mr 10.19, Lk 18.20 *ne ukradi* Mr 10.19, Lk 18.20. Šest puta se u Vukovu prijevodu nalazi pozitivni imper. od svrš. glagola prema negativnom imper. u stsl.: *pustite djecu neka dolaze* Mr 10.14, Lk 18.16; *stanite da vidimo* Mr 15.36, *podaj mu i košulju* Lk 6.29; *ostavite ove nek idu* J 18.8; *i pustite nek ide* J 11.44.

Češki prijevod, iako stariji nego hs. prijevod iz 19. st., pokazuje stanje koje postoji u suvremenom književnom češkom jeziku. Naime, u cijelom prijevodu nema nijednog negativnog imper. od svrš. glagola. Dakle, jezik Kraljičke biblije iz 16. st. već je suvremeni književni jezik. Da je ovo stanje višemanje uobičajeno uz malobrojne iznimke već ranije, pokazat ću kasnije, analizirajući neke staročeške spomenike.

Ako pogledamo sve navedene primjere iz svih slav. jezika, vidimo da je izvjestan utjecaj na očuvanje upotrebe svrš. vida mogla imati i ustaljenost nekih zabrana u molitvama ili u zapovjedima, npr. *i ne navedi nas, ne ubij, ne ukradi*.

b) Što je tiče dvaju sinajskih spomenika (Euhologij Sinajski i Sinajski psaltir), u njima nalazimo mnogo veći broj imperativnih oblika (pozitivnih i negativnih) tvorenih od glagola svršenog vida. To je povezano s karakterom i sadržajem teksta ovih spomenika.

Na osnovi analize cijelog bogatog materijala iz Euch došla sam do ovih zaključaka: u Euch ima svega 843 potvrde imper., ali među njima ima 368 potvrda za koje nije poznat grč. ekvivalent. Svih pozitivnih imperativa ima 798, negativnih 45. Što se tiče vida pozitivnih imperativa, odnos nesvrš. prema svrš. glagolima je 70 : 728, dakle kod svrš. glagola pozitivni je imper. potvrđen preko 10 puta više nego imper. nesvrš. glagola. U negativnom imper. ima također više svrš. glagola nego nesvrš. (otprilike 3 puta više); odnos nesvrš. prema svrš. glagolima u negaciji je 11 : 34.

Dat ću prvo pregled svih negativnih imper. u Euch s obzirom na vid glagola i na grč. original, ukoliko je poznat (ako grč. original ne navodim, to znači da nije poznat).

A. Negativni imperativ od nesvršenih glagola :

- 1) 36b9 *ne dĕi emu pakosti; qu'elle ne lui cause de dommage*¹⁰
- 2) 46a3—4 *ne imĕi pamĕti na nemĕ; ne garde pas souvenir de lui;*
- 3) 46a5 *ne bŕdi po semĕ imeni tvoego vĕ nemĕ; qu'il n'y ait pas dorénavant en lui ton nom;*
- 4) 48b21—22 *ne imĕi vĕzvraštĕniĕ; sans retour vers lui;*
- 5) 69a20 *ne poraboštĕimĕ sĕ. ĉrĕvĕnymĕ pochotemĕ; aussi ne soyons pas esclaves des désirs du ventre;*
- 6) 73a13 *ne sĕgrĕšĕite; grč. imper. prez.; ne péchez point;*
- 7) 79a5 *ne vĕzgnŕšĕi sĕ mnojŕ grĕšĕnikomĕ; n'éprouve pas dégoût de moi;*
- 8) 84b5 *ne vĕzirai vĕspĕtĕ; ne regarde pas en arrière;*

¹⁰ J. Frček, *Euchologium Sinaiticum, texte slave avec sources grecques et traduction française*, *Patrologia Orientalis* XXIV, 5, 1933, 605—802, XXV, 3, 1939, 487—617.

- 9) 85a19 *ni vʒggošai se; n'éprouve pas dégoût pour moi;*
 10) 88b17 *ne přenemagai; ne te laisse pas abattre;*
 11) 91a26 *ni paky mʒni; grč. konj. aor.; ne crois pas non plus;*
 — u grč. i stsl. tekst je različito shvaćen; imper. ovdje izražava opću važnost zabrane: ne misli, nemoj misliti.

B. Negativni imperativi od svršenih glagola:

- 12) 15a5—6 *ne přezʒri d(u)šʒ; grč. part. fut. ili prez., (qui) ne méprises pas; (prijevod participijalne konstrukcije pomoću verba fin. u stsl. dosta je uobičajena pojava);*
 13) 27b9 *ne předaždi ego; ne l'abandonne pas;*
 14) 27b11 *ne ěrostijʒ obličī; ne (le) condamne pas dans ta fureur;*
 15) 27b12 *ni gněvomʒ tvoimʒ pokaži nasʒ; et ne nous châtie pas dans ta colère;*
 16) 32a12—13 *ne posrami G(ospod)i upʒvajoštaago na te; n'humilie pas, Seigneur, celui qui espère en toi;*
 17) 39a13 *ni přezʒri mne; sans me médaigner;*
 18) 42b2—3 *ne daždi emu vrěditi; ne lui laisse pas ravager le corps;*
 19) 44a11—12 *ne posrami nasʒ; ne nous couvre pas de honte;*
 20) 46a4—5 *ne vʒspomeņi ego; ne fais pas mention de lui;*
 21) 54b22 *ne utai se; grč. konj. aor.; ne te cache pas;*
 22) 54b26—55a1 *ne vʒzvratī se ni edinʒ; grč. konj. aor.; ne reviens ni seul;*
 23) 55a25—26 *ne ukryi se ni vʒ edinomʒ že ođě; grč. konj. aor.; ne te cache dans aucun membre de (son) corps;*
 24) 62a26 *grěchʒ junosti moeje ne poměni; grč. konj. aor.; ne te souviens pas des péchés de (notre) jeunesse;*
 25) 62b3 *ne otvʒrʒzi nasʒ; grč. konj. aor.; ne nous rejette pas;*
 26) 62b5 *ne ostavi nasʒ; grč. konj. aor.; ne nous abandonne pas;*
 27) 68a4 *ne ustydi se; n'aie pas honte;*
 28) 69a4 *ne bʒdi že vʒ težko; que ce ne soit pas un accablement;*
 29) 69a18—19 *ne dadite s(vě)taago moego pʒsomʒ; grč. konj. aor.; ne donnez pas de mes choses saintes aux chiens;*
 30) 71a1 *ne sʒtʒžimʒ si. chotěštii pokaati se; ne nous tourmentons pas;*
 31) 74b21—22 *ne poměni; grč. konj. aor.; ne te souviens pas;*

- 32) 76a2 *ne ... obliči mene*; grč. konj. aor.; *ne m'accuse pas*;
 33) 76a3 *ni gněvomъ tvoimъ pokaži m'ne*; grč. konj. aor.; *et ne me punis pas dans ta colère*;
 34) 77a3 *ne ostavi m'ne*; grč. konj. aor.; *ne m'abandonne pas*;
 35) 77a4 *ne otъstopi ot(ъ) mne*; grč. konj. aor.; *ne t'éloigne pas de moi*;
 36) 77b22—23 *ne otъvrati lica tvoego*; grč. konj. aor.; *ne détourne pas, Maître, ta face*;
 37) 77b24 *ni ukloni sę gněvomъ otъ raba tvoego*; grč. konj. aor.; *ne t'écarte pas dans ta colère de ton serviteur*;
 38) 83a24 *ni vъ edinože pozъri ego*; *ne le néglige en rien*;
 39) 84b16 *ne otъvrъzi m'ne*; grč. konj. aor.; *ne me rejette pas*;
 40) 84b17 *ne razlōči m'ne otъ dobryhъ ovecъ*; grč. konj. prez.; *ne me sépare pas des bonnes ouailles*; (stsl. poimanje teksta nešto je drukčije nego grč., ali i stsl. prijevod sasvim dobro izražava smisao);
 41) 84b19 *ne sъčetai m'ne sъ proklětyimi*; grč. konj. aor.; *ne me compte pas parmi les maudits*;
 42) 85a18 *ne zatvori mi vl(ady)ko črъtoga tvoego*; *ne ferme pas devant moi, Maître, ta demeure*;
 43) 86a7 *ne otъvrati*; grč. konj. aor.; *ne détourne pas*;
 44) 88b8 *ne uboi že sę ego*; *ne le redoute pas*;
 45) 88b9 *ni paky prěľštenъ bōdi imъ*; *mais ne te laisse pas non plus tromper par lui*.

Negativni imperativi: 45

u grč. originalu:	imper. prez.	konj. prez.	konj. aor.	part. prez. ili fut.	bez grč. ekviv.	ukupno
stsl. imper. od ipf. glag.	1	—	1	—	9	11
stsl. imper. od pf. glagola	—	1	17	1	15	34

Od 11 potvrda za stsl. imper. nesvrš. glagola samo dvije imaju grč. ekvivalent: prva (*ne sъgrěšajte*) je za grč. imper. prez., dakle u skladu s prevodilačkom tehnikom, druga (*ni paky mъni*) upotrebljena je za grč. konj. aor.; negativni imper. izražava ovdje opću važnost radnje (otprilike u smislu 'ne misli' prema grč. 'ne pomisli'). Od 34

potvrde stsl. negativnog imper. od svrš. glagola, grč. ekvivalent ih ima 19; od njih 17 je za grč. konj. aor., 1 za konj. prez. (*ne razloči m'ne*) i jedna za part. fut. ili prez. (*ne prězъri*).

Izraženo procentualno, u Euch se nalaze nesvrš. negativni imper. u 24,4% slučajeva, dok negativnih svršenih ima 75,6%. Mislim da je veća upotreba svrš. negativnog imper. mogla zavisiti o karakteru teksta, o koncentraciji pažnje na cilj i rezultat radnje u molitvama i molbama. Takav način izražavanja je najbolje odgovarao značenju, koje je trebalo izraziti u molitvi. Međutim, dok se kod svrš. glagola pozitivni oblik nalazi u 95% slučajeva, a negativni u 5%, kod nesvršenih glagola odnos je povoljniji za negativne glagole: negativnih imperativa od nesvrš. glagola ima 14% (prema 86% pozitivnih imper.); iz toga proizlazi da i u Euch postoji t e ž n j a ka upotrebi negativnog imper. od nesvrš. glagola.

Od 11 navedenih potvrda negativnog imper. tvorenog od nesvrš. glagola 6 je prostih glagola a 5 složenih. Među nesvrš. glagolima koji su bili upotrebljeni u negaciji, svega 6 puta se nalazi negativni imper. od iterativnog glagola, sasvim umjesno, jer imper. u ovim slučajevima ima značenje uobičajenosti ili ponavljanja, uopćavanja i sl. To su ove potvrde: *ne poraboštaimъ sę črěvъnymъ pochotemъ* 69a20; *ne sьgrěšaitе* 73a13; *ne vьzgnōšai sę mnojō grěšъnikomъ* 79a5; *ni vьzgnōšai* (mj. *vьzgnōšai*) *sę mnojō[jō]* 85a19; *ne vьzirai vьspętъ* 84b5; *ne prěnemagai. o těhъ jęže imaši sьrętati skrъbi* 88b17 (3 potvrde su iz Čina nadъ ispovędajōštiiimъ sę i 3 iz Molitve nadъ chotęštiiimъ prijęti obrazъ mъnišъsky).

Materijal iz Euch potvrđuje utvrđenu činjenicu da se u stsl. upotrebljava negativni imper. kako svrš. tako i nesvrš. glagola. Veće proširenje upotrebe nesvrš. glagola u negativnom imper. ne možemo za stsl. još pretpostavljati; to je novija pojava koja se razvija u kasnijim razvojnim fazama slav. jezika i potpunu primjenu nalazi u suvremenim slav. jezicima. Ipak mislim da materijal iz Euch pokazuje na izvjesne početke ovoga razvoja.

Postavljam pitanje, nije li vrlo dosljedno čuvanje prevodilačkog uzusa utjecalo na stvarne odnose u upotrebi vida u negaciji. Stanje u jeziku moglo je već odmaknuti više naprijed, a da se nije u pismenoj upotrebi jezika, s obzirom na spomenutu okolnost, potpuno odrazilo.

U jeziku Euch, dakle, javljaju se izvjesni počeci upotrebe nesvrš. glagola u negaciji. Veće proširenje ove pojave možemo, dakako, pro-

matrati tek u kasnijem csl. jeziku i u starijim stadijima slavenskih jezika.

U drugom sinajskom spomeniku, u *Sinajskom psaltiru*, ima svega 746 potvrda imper. konstrukcija, od toga 664 pozitivne, 82 negativne. U odnosu prema grč. originalu, tekst psaltira više-manje čuva uobičajeni odnos; mala odstupanja potvrđuju samostalno poimanje teksta slav. prevodilaca, i nikako ne narušavaju smisao prijevoda grč. konstrukcija.

Navest ću nekoliko primjera: nesvrš. Ps 36.7 *ne revъnui* Sin, Lob, Par; grč. imper. prez.; hs. *nemoj se žestiti*;¹¹ češ. *nekormut' se*; — Ps. 61.11 *ne upъvajte* Sin, Lob, Par; grč. imper. prez.; hs. *ne uzdajte se*; češ. *nedoufejtež* — svrš. Ps. 9.33 *ne zabъdi ubogyihъ* Sin, Lob, Par; grč. konj. aor.; hs. *ne zaboravi nevoljnijeh*; češ. *nezapomínejž se nad chudými*; — Ps. 24.7 *grěhъ junosti moeję i nevězestva moego ne poměni* Sin, Lob, Par; grč. konj. aor.; hs. *ne pomínji*; češ. *nevz-pomínej*.

Oblici negativnog imper., nesvrš. i svrš. glagola, nalaze se na ovim mjestima:

Nesvrš.: Ps. 4.5; 31.9; 36.1; 36.1; 36.7; 36.8; 48.17; 61.11; 61.11; 61.11; 74.5; 74.5; 74.6; 74.6; 102.2; 104.15; 104.15.

Svrš.:¹² Ps. 6.2; 6.2; 9.33; 21.11; 21.20; 24.7; 25.9; 26.9; 26.9; 26.9; 26.9; 26.12; 27.1; 27.3; 27.3; 34.22; 34.22; 37.2; 37.2; 37.22; 37.22; 38.13; 39.12; 39.18; 43.24; 50.13; 50.13; 54.2; 56.1; 57.1; 58.1; 58.6; 58.12; 65.18; 68.18; 68.26; 69.6; 70.9; 70.9; 70.12; 70.18; 73.19; 73.19; 73.23; 74.1; 78.8; 82.2; 82.2; 89.3; 94.8; 101.3; 101.25; 108.1; 108.12; 108.12; 118.8; 118.10; 118.19; 118.31; 118.43; 118.116; 118.121; 120.3; 131.10; 137.8.

Od navedenih negativnih potvrda 17 je nesvrš., a 65 svrš. (kod pozitivnih glagola odnos je 128 nesvrš. : 536 svrš.). Ovako obilna upotreba imperativnih oblika od svrš. glagola povezana je, kako mislim, s karakterom teksta psaltira. Većinom se radi o imper., koji izražavaju jaku molbu (kako u pozit., tako u neg. smislu), radi se o izricanju molbi koje traže trenutačno ispunjenje zahtjeva. Dakako, znatan utjecaj je imao i grč. original, kao uostalom svugdje u stsl. prevedenim tekstovima.

¹¹ Đ. Daničić, *Psalmi Davidovi*, Beograd 1934.

¹² U svrš. uračunala sam i potvrde s imper. *bъdi* 68.26 i 108.12 (bis), iako sam svjesna da ovaj oblik nekad može imati nesvrš. značenje. Uspor. o tome A. Doštal, *Studie*, 149. Sama navodim potvrdu 31.9 već kao nesvrš., ali druge smatram u stsl. tekstu za svrš.; ne smijemo današnje naše poimanje uzimati uvijek za odlučujuće.

Iako u Sin ima samo 17 potvrda (20,70%) nesvrš. negativnog imper., ipak i ovdje dolazi do izvjesnog pomicanja u korist imper. od nesvrš. glagola. To vidimo u Ps. 104.15, gdje čitamo u Sin, Lob, Par *ne prikasaite sję* za grč. konj. aor. (hs. *ne dirajte*, češ. *nedotýkejte se*). Zanimljivo je i to da se u potvrdi *ne prikasaite sję* upotrebljava složeni iterativni glagol.

U Lob i Par kodeksima, čiji sam tekst također uspoređivala u jednom se slučaju nalazi oblik svrš. glagola, u Ps. 102.2 *nę zabudi* Lob, sl. *ne zabudi* Par, dok je u Sin nesvrš. oblik *ne zabyvai*.

U hs. i češ. prijevodu negativni imper. od nesvrš. glagola mnogo su brojniji: u hs. prijevodu nesvrš. ima 33,75% (27), svrš. 66,25% (53); u češ. prijevodu čak je odnos nesvrš. i svrš. imperativa 95,5% (84) prema 4,5% (4).

c) U Cl o z o v u z b o r n i k u ima svega 83 potvrde imper., od kojih je 8 negativnih. Od ovih 8 negativnih imper., 2 su od svrš. glagola a 6 možemo smatrati za imperative tvorene od nesvrš. glagola, ali treba napomenuti da se u četiri slučaja od šest navedenih radi o imper. *bđdi* (usp. napomenu 12).

Za nesvršene smatram ove imperative:

1) 3a36 (*ne bđdi*) *pečalbnř*, Mih ima pl. *ne budęte*; grč. konj. prez.; lat. *ne tristis esto*; češ.¹³ *nebud' zarmoucen* (cijeli oblik *ne bđdi* je nečitak);

2) 3b35 (*ne bđ*) *di ubo pečalbnř* (djelomično nečitko); češ. *nebud' zarmoucen*;

3) 4a28—29 *ne sřtęžite zlata ni sřrebra*; grč. imper. aor., ali bi se moglo raditi i o fut. u značenju imper.; lat. *nolite possidere*; češ. *neschraňujte zlata ani střibra*;

4) 8a7 *ne bđdi nikřtože sřde*; grč. imper. prez. (jednako Supr 420.10); lat. imper. prez.; češ. *nebudřž zde nikdo*;

5) 8a30 *nikřtože ubo bđdi licemřř*; grč. imper. prez.; lat. konj. prez.; češ. *nikdo proto nebud' pokrytec*;

6) 8b12—13 *ne imęi nikřtože vřnřtrř zřly mysli*; grč. imper. prez.; lat. *nemo igitur malas cogitationes intus habeat*; češ. *nemęř nikdo v sobę zlé mysli*.

Svršeni jesu:

7) 1a4 *ne sřmęžite očřju vařeju*; grč. imper. aor.; var. konj. aor.; lat. *ne claudatis oculos nostros*; češ. *nezavřrejte svřych oči*;

¹³ Prema prijevodu editora A. Dostála.

8) 10b34 *ne vzbri že na židovskqjg zrlbog*; grč. konj. aor.; lat. *ne ... respice*; češ. *nedivej se tedy na židovskou zlobu*.

Nijedan slučaj u Cloz — izuzev ev. jednoga — ne protivi se uobičajenim prevodilačkim načelima (u jednoj potvrdi — br. (2) — originalni tekst nije preveden). Ako u cijelom zborniku postoji mali broj negativnih imper., i od ovog malog broja većina (75⁰/₀) je nesvrš. vida, to jasno pokazuje t e n d e n c i j u da se u negaciji upotrebljava nesvrš. imper., dakle istu tendenciju koja je bila jače izražena u evanđeljima u svim uspoređivanim kodeksima (Zogr, Mar, As, Sav), i manje u psaltiru. U usporedbi s novočeškim prijevodom, stanje u Cloz izgleda ovako:

	stsl.		češ.
negat. glagoli	ipf.	6 — 75 ⁰ / ₀	10 — 100 ⁰ / ₀
	pf.	2 — 25 ⁰ / ₀	— —

d) Kijevski listići. U Kij od ukupnog broja od 60 imperativa 57 ih je upotrebljeno u pozitivnom, a samo 3 u negativnom smislu; negativni imper. je uvijek tvoren od svrš. glagola i sasvim umjesno. To su: 4^v11 *ne obrati nasъ vъ plěnъ narodomъ poganъskymъ*; — 4^v10 *ne otbdažъ našego tuzimъ*; — 5^v8 *zrlboba našē ne vbrēsni sje vъ nasъ*.

e) Praški odlomci. U Prag se nalazi samo jedna potvrda za negativni imperativ, i to od svrš. glagola: IIA18 *ne ostavi mne nъ pomilqi n(y)*.

Brižinski spomenici; Bečki listići. U Frizi Vind negativnih imperativa uopće nema.

f) Život Metodija.¹⁴ Donosim također materijal barem iz jednog neprevedenog teksta.

U Meth se nalazi svega 21 potvrda imper.; pozit. nesvrš. 10, pozit. svrš. 8, negat. nesvrš. 2 i svrš. je samo 1.

Imper. od negativnih nesvrš. glagola: pogl. VII, Lavrov 73,6 *ne mozi gory radi ostaviti učenja svoego* (uspor. i SJS II, 18, 1968, 231); — pogl. IX, Lavrov 75,3 *ne tružajte moego Methodija*; — s v r š.: pogl. VIII, Lavrov 74,10 *ne wtriněte kazania crkvnago*.

¹⁴ Prema izd. P. A. Lavrova, *Materialy po istorii vozniknovenija drevnejšej slavjanskoj pis'mennosti*, 67—68. Uspor. i M. Weingart-Jos. Kurz., *Texty ke studiu jazyka a písemnictví stsl.*, Praha 1949, 172—185.)

Iako na temelju broja potvrda ne možemo praviti velike zaključke, ipak je očito da se i u tekstu ovog neprevedenog spomenika pokazuje izvjesna težnja ka izražavanju negacije pomoću negativnog imperativa nesvrš. glagola.

Građa iz staročeških (neprevedenih) spomenika potvrđuje da se u češ. jeziku spomenuti uzus proširivao već od najstarijih spomenika i da se vremenom takvo stanje stabiliziralo.

Alexandreis (poč. 14. st.).¹⁵ U ovom spomeniku se nalazi svega 95 imperativa, od toga 14 negativnih; od tih 14 negativnih imper. samo su dva tvorena od svrš. glagola.

Nesvrš.: *z chlapieho řáda nikoli i jednoho v čest nevoli* 33; — *pro dar nepřevracuj práva* 35; — *svých se lidí nepokrývají* 34; — *v rozkoši se neobložij* 35; — *u panosti neumnožij* 35; — *nemysl zlého lidu o tom* 53; — *nelitujž života svého* 77; — *nedržte se v tom obluda* 96; — *nepřejte mi nic dobrého* 119; — *nevěř tomu* 128; — *viecež nedli tiem* 139; — *nejměž v obém již rozpači* 149.

Svrš.: *Bóh mi nedaj tu nehodu déle o sobě slyšeti* 32; — *[n]edajmež jmu živu býti* 111.

Dalimilova kronika (poč. 14. st.).¹⁶ Od ukupnog broja 195 potvrda imper. negativni imper. je potvrđen 37 puta. Od ovih 37 potvrda 32 su tvorene od nesvrš. glagola, i samo 5 od svrš. glagola. Npr. *neúfaj do hrada*, IV,23; — *neradi se s cizimi* IV,24; — *toho mu ijeden za zlé nejměj* XVII,41; — *nečiň* XIX,44; — *na Turště se nestyd' během* XIX,45; — *nebojte se saské rány* XLIV,82; — *nehlédaj... na mnoho neb na málo* XLVI,82; — *neuč mne* L,91; — *nesmějte se* LV,99; — *kněže se nedotýkajte* LXIV,114; — *nesled'* LXVII,118; — *neživte ni bohata ni chudého* LXVIII, 120; — *nebraňte své životy dáti* LXX, 123; — *nemeškajte* LXXII, 126; — *nepřistúpajte* LXXXV, 143; — *neplačte jeho* XCIX, 160; — *hostí v zemi nepúštějte* CV, 168; — *ne říekajte* dop. III, 174, — zatim niz potvrda *s nerod', nerod'te*, npr. *nerod'te jim věřiti* XII, 36; sl. LXVI, 117; LXX, 123 (2x); LXXXV, 143; dop. IV, 175.

Svrš.: samo oblik *nedaj*: *nedaj v své cizozemci, česká hlavo* IV, 24; — *nedaj jiskřě uhlem býti* XXI, 47; *nedajme turzi nikomému stavěti* XXXI, 62; — *nedaj se jim s císařem snieti* XLIV, 82 — *nedajte se jemu kochati* LIX, 106.

¹⁵ Izd. V. Vážný, Praha, Matice česká, 1947; P. Kiraly, *Ostřihomský zlomek stčes. Alexandreidy*, Studia Slavica II, Budimpešta 1956. Potvrde navodim po stranicama ove edicije.

¹⁶ B. Havránek-J. Daňhelka, *Nejstarší česká rýmovaná kronika tak řečeného Dalimila*, Praha 1958.

Hradecký rukopis (otprilike pol. 14. st.). U Desateru¹⁷ iz Hrad ima svega 110 imperativa; od njih 13 je negativnih, tvorenih isključivo od nesvrš glagola. To su: *nejmějte Boha jiného* str. ed. 26; — *Boha v ješit nejmenujte* 28; — *nezabíjej bratrcě svého* 32; *nebud' smilník* 32; — *mně viec nelaj* 38; — *nekrad'te cuzého sbožie* 43; — *a mne, chlape, nezapomínaj* 45; — *neprodávaj nikake* 46; — *nekrad'* 52; — *nebud' křivý svědek* 55, 59; — *nežádejte* 55; — *nezabíjejte* 59.

U Malim satirama iz Hrad¹⁷ nalaze se svega 42 imperativa, od kojih je 5 negativnih, tvorenih samo od nesvrš. glagola, jedan negativni imper. tvoren je pomoću opisa s *nerod'*: *nerod' na to nic tbáti* 67. Negativni imperativi: *milý muži, nejhraj viece* 65; *nejměj péče* 65; *nemluviž mnoho* 65; — *na mě sě nehněvaj* 66; — *nemut' sě proto* 69; te jedan okamenjeli negativni imper. je u obratu: *a tu lib kup lib nekupi* 80, gdje je upotrebljen svrš. glagol.¹⁸

Od drugih ekscerpiranih stč. spomenika ima *Spor duše s tělem*¹⁹ 110 pozitivnih imper. i 19 negativnih, tvorenih od nesvrš. glagola. Npr. *mne nehněvaj* 47,60; — *nemluv* 47; — *mně nestýskaj* 54,64; — *nečiň* 54,72; — *nezři* 55; — *dušě netrat'* 56,64; — *nehroz* 58; — *nemeškaj* 68; — *nepros* 70.

U djelu *O nebezpečném času smrti*¹⁹ ima nekoliko negativnih imperativa tvorenih od svrš. glagola *dáti*: *nedaj na ny té odivy* 303; *nedaj nás diáblóm přémoci* 320; *nedaj nás na zatracenie* 328; *nedaj diáblóm té pochvaly* 329; *nedaj dušiem zahynúti* 350. Isto tako i u djelu *Nová rada Smila Flaške* iz Pardubice²⁰ negativni imper. su tvoreni od nesvrš. glagola izuzev negativne imper. glagola *dáti*. To su: *nedaj jim v tom děle býti* 106a 690; *nedaj jim před se vstúpiti* 106b720; *nedaj činiti násilé* 107a785; *nikakž mu nedaj v tom trvátí* 108b912; *nedajž sebú nikakež hnúti* 109a954; *nedaj vlkóm ovec pásti* 113a1298; *nedaj jim bydliti bez bázni* 119b 1844. Mišljenja sam, da ove potvrde ne možemo tretirati kao iznimke od pravila o upotrebi nesvrš. glagola u negaciji. Treba uzeti u obzir u kakvom se značenju imper. *nedaj* upotrebljava. Stč. glagol *dáti* ima vrlo široki značenjski opseg; osobito u vezi s inf. glagol *dáti* postaje sredstvo za izražavanje modaliteta.

¹⁷ J. Hrabák, *Staročeské satiry*, Praha 1947.

¹⁸ J. Gebauer, *Hist. ml. jaz. čes. IV., Skladba*, Praha 1929, 557—558 navodi niz takvih izreka iz novog i starog češkog jezika (među njima i primjer *lib kup lib nekupi*), gdje je, kao što kaže, imper. u kondicionalnom i koncesivnom značenju.

¹⁹ R. Jakobson - S. Petíra, *Spor duše s tělem, O nebezpečném času smrti*, Praha 1927.

²⁰ J. Daňhelka, *Smil Flaška z Pardubic, Nová rada*, Praha 1950.

U drugim manjim stč. spomenicima eksepčiranim iz: *Výbor z české literatury od počátků po dobu Husovu*, ČSAV Praha 1957, (*Hospodine, pomiluj ny, Svatý Václave, Slovo do světa stvoření, Legenda o apoštolích, Soslání Ducha svatého, Legenda o Panně Marii, Pilát, Jidáš, Kunhutina modlitba, Mastičkář, Podkoní a žák*) upotreb-
ljeni su samo negativni imperativi od nesvršenih glagola.

3. Nastojala sam pokazati da je tvorba negativnog imper. prvenstveno od nesvrš. glagola potvrđena već u stsl. materijalu, počeci ove pojave sežu dakle svojim korjenima u stara vremena. Za stsl. do sada to nije bilo dokumentirano.²¹ U stsl. to je pojava, čije početke možemo opaziti već pri prevođenju iz grč. na stsl. i čija povijest se nastavlja u daljnjem prepisivanju stsl. tekstova. Osobito su zanimljive potvrde u stsl. evanđeljima. Ujedno se pokazalo da se radi o općeslavenskoj pojavi. Pri uspoređivanju prijevoda stsl. evanđelja i psaltira s prijevodima istog teksta na druge slav. jezike pokazalo se da se u ovim prijevodima ta pojava već toliko proširila da je negdje potpuno osvojila teren.

Ujedno se postavlja pitanje koji su uzroci proširivanja nesvrš. vida u izricanju zabrane.

O tome danas već postoji opširna literatura od koje ću navesti češku lingvističku literaturu. Npr. F. Trávníček, *Studie o českém vidu slovesném*, Praha 1923, 320—323, svraća pažnju na značenjske razlike među negativnim imper. nesvrš. i svrš. glagola. — V. Vondrák - O. Grünenthal, *Vergl. slav. Gram.* II, 2. izd., 1928, 372, 395, navodi da se u zabrani umjesto pozitivnog ili durativnog glagola upotrebljava često iterativni glagol, čime se izriče zabrana djelatnosti ne samo u jednom pravcu nego uopće, pa zabrana postaje naglašenija. — J. Gebauer, *Hist. ml. jaz. čes.* IV, 1929, 528—530, 534, dolazi do zaključka da negativni imper. nesvrš. glagola izražava sveopću zabranu, koja važi i za svaki pojedinačni slučaj, dok u negativnom imper. svrš. glagola traži značenje opominjanja, koje se tiče jednog slučaja, upravo pripremanog. — Fr. Oberpfaller, *Jazykozpyt*, Praha 1932, 287, navodi da promjena vida u izražavanju kategorije negiranosti pokazuje na osjećajno uzbuđenje. — Zanimljivo je također izlaganje V. Mathesiusa, *O konkurenci vidů v českém vyjadřování slovesném*, SaS 4, 1938, 15—19. Mathesius izražava uvjerenje da se pomoću nesvrš. negativnog oblika izražava naglašena zabrana; ali čim pažnja prijeđe s jezgra radnje zabrane na popratnu okolnost, koja se tiče rezultata djelatnosti, upotrebljava se, kako kaže, i u zabrani

²¹ Upor. O. Grünenthal, *Die Übersetzungstechnik der altksl. Evangelienübersetzung*, AsIPh 32, 1911, 11—13; A. Dostál, *Studie o slovesném vidu v stsl.*, 1954, 596. i njegov rad u Rosettijevu zborniku. Dostál napominje da je upotreba pozitivnog i negativnog imper. kod nesvrš. glagola sasvim normalna pojava. Dolazi do zaključka da za stsl. ne možemo još pretpostavljati veće proširenje uzusa kako se pojavljuje u suvremenim slav. jezicima.

svršeni glagol umjesto nesvršenoga. — Značajna su zatim izlaganja M. Dokulila, *Modifikace vidového protikladu v rámci imperativu v spisovné češtině a ruštině*, zb. Pocta Fr. Trávníčkovi a F. Wollmanovi, Brno 1948, 71—88. Dokulil obraća pažnju na to, kako se češ. i rus. jezik koriste aspekatskom oprekom u imperativu; okolnost da je u imperfektivnom obliku izraz volje direktnije i neposrednije usmjeren na samu radnju može se u određenoj situaciji ispoljiti u tome da se nesvrš. imper. osjeća kao direktniji, ličniji, povjerljiviji oblik nego imper. svrš. glagola, gdje, naprotiv, govornik nema na umu toliko samu djelatnost pa niti njena izvršitelja već više njen cilj, rezultat. — J. o s. Z u b a t ý, *Studie a články I*, 2, Praha 1949, 280¹, napominje da »zápor zesilujeme vyloučením ne jediného případu, o který jde, nýbrž všech možných případů. Proto říkáme ‚skoč‘, ale ‚neskákej‘ (vylučujeme-li výstrahou výslovně případ jediný, řekneme však ‚nepadni tam‘).« — A. V. I s a č e n k o, *O imperativu v ruštině a slovenčine*, *Sovětská jazykověda* IV, 1955—1956, 10—11, priznaje da je u imper. nesvrš. glagola u negativnom značenju izražena zabrana i da u njemu traju stare aspekatske nijanse; oblici svrš. glagola u negativnoj formi izražavaju opomenu ili savjet. — F. r. K o p e č n ý, *Základy české skladby*, Praha 1962, 283: »Moment naléhavosti se uplatňuje přirčené při zákaze, vyjadřovaném záporným imperativem nedokonavým«... »Dokonavý imperativ záporný znamená výstrahu, kde se musí psychologicky uplatnit představa výsledku.« Na s. 114 također napominje da se slično kao u slav. jezicima ponaša imper. u grčkom.

Mišljenja sam da se upotrebom nesvrš. glagola u negaciji zabrana proširuje na sve slučajeve, da postaje apsolutna i da se pojačava. To je za suvremene slav. jezike bilo već konstantirano, i po mome uvjerenju, to važi i za njihove starije epohe, pa i za stsl. Pojačanje zabrane se odnosi na sam proces radnje; ali čim se zabrani dodaje neka važna dodatna okolnost, isticanje prelazi na popratnu okolnost i svrš. se glagol ne zamjenjuje nesvršenim. Smatram dakle, da se u ovom pogledu mogu izlaganja V. Mathesiusa, M. Dokulila i dr. primijeniti i na stare jezike. Dakako, spomenute okolnosti ne ispoljavaju se u svima na istoj razini i u jednakoj mjeri. U stsl. uz to je pravi uzrok često teško odmah otkriti, jer je većinom o upotrebi vida odlučivalo stanje u originalu, kojeg su se prevodioci i prepisivači vrlo pažljivo držali.

Primjera radi navodim dva takva slučaja. U Lk 21.8 — br. (77) u As čitamo: *ne užasajte se*, grč. konj. aor., otprilike u značenju »uopće ne strahujte.« Imper. ekspresivno označava situaciju koja će nastati pred smak svijeta; zabrana je tu naglašena. — Mt 7.1 — br. (11) *ne osuđujte da ne osuđeni budete* Zogr, Mar, As, Sav, grč. imper. prez.; glavni akcent opet stoji na zabrani, čime se misli da se ne bi osuđivanje uopće događalo, da se ne bi ponavljalo ni pod kakvim okolnostima; inače bi nastupila kazna, izražena riječima

da ne osqđđeni bđđete. — Lk 8.56 — br. (121) ne pověđita nikomuže byvъšaego Zogr, грч. inf. aor., ‚ne kađite nikome, ŗto se dogodilo‘, svrř. vid negativnog imper. u Zogr mođe se shvatiti tako da uz imper. stoji joř dodatna značajna okolnost (izrađena riječju ‚nikomuže‘) koje se tiče rezultat radnje.

Резюме

ИЗ ИССЛЕДОВАНИЙ ОБ ИМПЕРАТИВЕ В ДРЕВНЕСЛАВЯНСКОМ ЯЗЫКЕ

Автор сначала даёт краткое содержание своих ранних исследований об образовании и употреблении императива в древнеславянском языке, а затем подходит к теме касающейся употребления отрицательных форм. Даёт большой материал из древнеславянского и древнечешского языков (самостоятельно выбранный), а кроме того делает сравнения подтверждений из евангелий с подтверждениями из большинства славянских языков.

Автор делает подробный анализ своего материала и приходит к выводу, что уже в самые древние времена, т. е. во время когда появились первые переводы и древнейшие сохранившиеся памятники в образовании отрицательных форм императива сказывается переход от употребления форм совершенного вида к формам несовершенного вида глагола. Сравнение всех более важных древнеславянских переводов из евангелий показывает, вдобавок, факт, что речь идёт об общеславянском явлении.

Что касается причин распространения употребления отрицательной формы императива глаголов несовершенного вида, автор присоединяется более старым высказываниям В. Матэзиуса и М. Докулила, которые считают, что употребление отрицательной формы глаголов несовершенного вида маркированное выражение, в связи с течением самого действия, тогда как употребление формы совершенного вида отклоняет внимание от самого действия и переходит на какое-либо важное попутное обстоятельство. Конечно, в случае древнеславянского языка это часто нельзя наглядно показать в каждом отдельном примере, потому что переводчики и переписчики в большинстве случаев придерживались образца и применяли общепринятую технику перевода.

SLOVO

22

ČASOPIS STAROSLAVENSKOG INSTITUTA U ZAGREBU

ZAGREB 1972

S L O V O

ČASOPIS STAROSLAVENSKOG INSTITUTA
»SVETOZAR RITIG«

Izlazi 1 put godišnje

UREDNIŠTVO: 41103 ZAGREB, DEMETROVA 11
ODGOVORNI UREDNIK: VJEKOSLAV ŠTEFANIĆ

BR. 22

Za redakcioni odbor
uredio
VJEKOSLAV ŠTEFANIĆ